

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ
Кафедра обліку і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

другий (магістерський) рівень вищої освіти

**на тему: Теоретичні та практичні аспекти обліку і контролю
дебіторської заборгованості підприємства**

Виконала:

Адаменко Анастасія Миколаївна
здобувач спеціальності
071 «Облік і оподаткування»

Керівник:

Гордієнко Микола Іванович
професор кафедри обліку і оподаткування

Рецензент:

Семенець Людмила Валентинівна
заступник головного бухгалтера
Сумського національного аграрного університету

Суми – 2025

СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет	<u>Економіки і менеджменту</u>
Кафедра	<u>Обліку і оподаткування</u>
Ступінь вищої освіти	<u>Магістр</u>
Спеціальність	<u>071 «Облік і оподаткування»</u>

Затверджую:
Завідувач кафедри І.М. НАЗАРЕНКО

« 08 » листопада 2024 р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ

Адаменко Анастасії Миколаївні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1.Тема роботи: Теоретичні та практичні аспекти обліку і контролю дебіторської заборгованості підприємства

2. База практичного дослідження:

Державне підприємство «Дослідне господарство Інституту сільського господарства Північного сходу НААН України» Сумського району Сумської області

керівник роботи **Гордієнко Микола Іванович, к.е.н., професор**

(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом по університету від 25.11. 2024 р. № 3873/ос

3. Строк подання здобувачем закінченого проекту (роботи) 24 грудня 2025 року

4. Вихідні дані до проекту (роботи):

первинні та зведені документи, реєстри синтетичного та аналітичного обліку, статутні та установчі документи, фінансова, статистична, бюджетна та податкова звітність, законодавчо - нормативні акти з питань обліку і контролю, монографії, фахові наукові статті та доповіді на міжнародних науково-практичних конференціях з питань сучасного стану та вдосконалення обліку, аналізу, аудиту і контролю.

5. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

дослідити інтерпретацію та класифікацію дебіторської заборгованості;
вивчити законодавчо-нормативну базу та інформаційне забезпечення з теми дослідження;
провести підбір та аналіз наукових літературних джерел з тематики дослідження;
навести організаційно – економічну характеристику об'єкта дослідження;
розкрити стан облікового супроводження дебіторської заборгованості та шляхи удосконалення;
визначити особливості внутрішнього та розкрити методiku зовнішнього контролю;
надати пропозиції щодо вдосконалення контролю діяльності умов функціонування досліджуваного державного підприємства;
сформулювати висновки.

6. Дата видачі завдання

«08» листопада 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів підготовки кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення та затвердження теми дослідження, складання плану – графіку виконання роботи	жовтень 2024 р.	
2.	Підбір та аналіз літературних джерел, підготовка першого теоретичного розділу	грудень 2024 р. - січень 2025 р.	
3.	Збір аналітичної інформації, обробка результатів дослідження та підготовка другого розділу роботи	лютий-липень 2025 р.	
4.	Підготовка третього розділу кваліфікаційної роботи	вересень - жовтень 2025 р.	
5.	Підготовка висновків, пропозицій та узгодження з керівником	жовтень-листопад 2025 р.	
6.	Підготовка кінцевого варіанту кваліфікаційної роботи	листопад 2025 р.	
7.	Опрацювання зауважень керівника, перевірка на автентичність	10-15 грудня 2025 р.	
8.	Рецензування кваліфікаційної роботи	15-23 грудня 2025 р.	
9.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедрі, деканат	24 грудня 2025 р.	
10.	Підготовка доповіді, презентації до кваліфікаційної роботи та її попередній захист	18-28 грудня 2025 р.	
11.	Захист кваліфікаційної роботи	29 грудня 2025 р.	

Здобувач вищої освіти за другим
(магістерським) рівнем

Анастасія АДАМЕНКО

Керівник роботи

Микола ГОРДІЄНКО

АНОТАЦІЯ

Адаменко А.М. «Теоретичні та практичні аспекти обліку і контролю дебіторської заборгованості підприємства». Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» за освітньою програмою «Облік і оподаткування» зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування», Сумський національний аграрний університет, Суми. 2025.

В умовах ринкової економіки та нестабільного фінансового середовища, спричиненого воєнним станом, дебіторська заборгованість є одним із найскладніших активів для управління. Вона формує значну частину оборотного капіталу підприємств, а її якість безпосередньо впливає на платоспроможність, ліквідність та фінансову стійкість суб'єктів господарювання. Недосконалість системи контролю розрахунків, відсутність ефективних механізмів перевірки контрагентів та застарілі підходи до претензійної роботи призводять до вимивання обігових коштів та накопичення безнадійних боргів. Тому удосконалення методики обліку та організація дієвої системи внутрішнього контролю дебіторської заборгованості є критично важливими завданнями сьогодення.

Незважаючи на значний доробок, питання автоматизації контролю розрахунків у сучасних ERP-системах та специфіка управління боргами державного підприємства в умовах війни потребують подальшого дослідження, що і відображає актуальність обраної теми дослідження.

Проведений аналіз наукових досліджень та публікацій дозволив зробити висновки та сформулювати власні результати наукового дослідження, щодо підвищення ефективності обліку, контролю та управління дебіторською заборгованістю державного підприємства, а саме: * *набуло подальшого розвитку* сутність категорії «дебіторська заборгованість»; * *набуло подальшого розвитку* методичне забезпечення договірної роботи шляхом впровадження «Матриці договірних ризиків» (Risk-Based Approach), що, на відміну від існуючих підходів, передбачає сегментацію контрагентів за рівнем ризику та диференціацію умов співпраці (глибина перевірки, умови оплати, штрафні санкції); * *удосконалено* систему автоматизованого контролю в середовищі «BAS АГРО. Бухгалтерія» через налаштування механізму «Стоп-відвантаження» (автоматичне блокування реалізації при перевищенні кредитного ліміту) та інтеграцію облікової системи з сервісом відкритих даних YouControl для перевірки ділової репутації дебіторів; * *запропоновано* організаційні зміни в системі внутрішнього контролю, що передбачають створення Кредитного комітету для колегіального прийняття рішень щодо сумнівних боргів та впровадження регламенту претензійно-позовної роботи з обов'язковим нарахуванням інфляційних втрат та 3% річних для захисту державних активів від знецінення.

Ключові слова: облік, внутрішній контроль, автоматизований контроль, дебіторська заборгованість, державне підприємство.

SUMMARY

Adamenko A.M. «Theoretical and Practical Aspects of Accounting and Control of Accounts Receivable of an Enterprise». Qualification work for the degree of higher education «Master» in the educational program «Accounting and Taxation» in the specialty 071 «Accounting and Taxation», Sumy National Agrarian University, Sumy. 2025.

In a market economy and an unstable financial environment caused by martial law, accounts receivable are one of the most difficult assets to manage. They form a significant part of the working capital of enterprises, and their quality directly affects the solvency, liquidity and financial stability of business entities. The imperfection of the settlement control system, the lack of effective mechanisms for checking counterparties and outdated approaches to claims work lead to the depletion of working capital and the accumulation of bad debts. Therefore, improving the accounting methodology and organizing an effective internal control system for receivables are critically important tasks of today.

Despite significant achievements, the issues of automation of settlement control in modern ERP systems and the specifics of debt management of a state enterprise in wartime require further research, which reflects the relevance of the chosen research topic.

The analysis of scientific research and publications made it possible to draw conclusions and form our own results of scientific research on increasing the efficiency of accounting, control and management of receivables of a state enterprise, namely: * the essence of the category «receivables» has been further developed; * the methodological support of contractual work has been further developed by implementing the «Contractual Risk Matrix» (Risk-Based Approach), which, unlike existing approaches, provides for the segmentation of counterparties by risk level and differentiation of cooperation conditions (depth of verification, payment terms, penalties); * the automated control system in the «BAS AGRO» environment has been improved. Accounting through the setting of the «Stop-shipment» mechanism (automatic blocking of sales when the credit limit is exceeded) and the integration of the accounting system with the YouControl open data service to check the business reputation of debtors; * organizational changes in the internal control system are proposed, which include the creation of a Credit Committee for collective decision-making on doubtful debts and the implementation of the regulations for claim and lawsuit work with the mandatory accrual of inflation losses and 3% per annum to protect state assets from depreciation.

Keywords: accounting, internal control, automated control, receivables, state-owned enterprise.

ЗМІСТ

	ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1	ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI	10
1.1	Інтерпретація та класифікація дебіторської заборгованості	10
1.2	Особливості організації обліку операцій, що формують дебіторську заборгованість	14
1.3	Теоретичні основи організації контролю дебіторської заборгованості	19
РОЗДІЛ 2	СТАН ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА	24
2.1	Організаційно-економічна характеристика об'єкта дослідження	24
2.2	Стан організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на підприємстві	37
2.3	Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості	41
РОЗДІЛ 3	ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI НА ПІДПРИЄМСТВІ	47
3.1	Внутрішній контроль дебіторської заборгованості в державному підприємстві	47
3.2	Методика зовнішнього контролю дебіторської заборгованості та документальне оформлення	54
3.3	Напрями вдосконалення контролю дебіторської заборгованості	58
	ВИСНОВКИ	63
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67
	ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах ринкової економіки та нестабільного фінансового середовища, спричиненого воєнним станом, дебіторська заборгованість є одним із найскладніших активів для управління. Вона формує значну частину оборотного капіталу підприємств, а її якість безпосередньо впливає на платоспроможність, ліквідність та фінансову стійкість суб'єктів господарювання. Недосконалість системи контролю розрахунків, відсутність ефективних механізмів перевірки контрагентів та застарілі підходи до претензійної роботи призводять до вимивання обігових коштів та накопичення безнадійних боргів. Тому удосконалення методики обліку та організація дієвої системи внутрішнього контролю дебіторської заборгованості є критично важливими завданнями сьогодення.

На сьогодні даному питанню присвячено багато наукових публікацій, як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, зокрема: Бודько О.В. [5], Гаєвська Н.І. [6], Жук В.М. [12], Гордієнко М.І. [8], Гуренко Т.О. [10], Мокієнко Т.В. [21], Остапенко Л.О. [26], Онищенко В.О. [25], Склярчук І.П. [33], Ivankov V. [39], Baah G. [38] та інші. Однак, незважаючи на значний доробок, питання автоматизації контролю розрахунків у сучасних ERP-системах та специфіка управління боргами державного підприємства в умовах війни потребують подальшого дослідження.

Кваліфікаційна робота виконана у відповідності до напрямків наукових робіт Сумського національного аграрного університету з теми: «Теоретичні, методологічні та практичні аспекти трансформації формування та аудиту обліково-звітної компоненти управління підприємств (установ, організацій) в транспаретних умовах інноваційної економіки» (номер держреєстрації 0122U001378).

Метою роботи є поглиблення теоретичних положень, оцінка діючої практики та обґрунтування напрямів удосконалення організації обліку і внутрішнього контролю дебіторської заборгованості для забезпечення фінансової стійкості державного підприємства.

Відповідно до мети поставлені наступні завдання: * розкрити економічну сутність та класифікацію дебіторської заборгованості як об'єкта обліку та управління; * дослідити особливості нормативно-правового регулювання обліку розрахункових операцій; * проаналізувати організаційно-економічний стан та фінансові результати діяльності об'єкта дослідження; * оцінити стан організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на підприємстві; * розробити пропозиції щодо удосконалення обліку розрахунків з використанням сучасних інформаційних технологій; * проаналізувати дієвість системи внутрішнього та зовнішнього контролю дебіторської заборгованості; * обґрунтувати шляхи оптимізації контрольного процесу та претензійно-позовної роботи.

Об'єктом дослідження виступає фінансово-господарська діяльність ДП «Дослідне господарство Інституту сільського господарства Північного Сходу Національної академії аграрних наук України».

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних аспектів організації обліку, аналізу та контролю дебіторської заборгованості на державному підприємстві.

Інформаційну базу в процесі здійснення дослідження склали: Закони України, Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, наукові публікації вітчизняних та іноземних учених, фінансова і статистична звітність підприємства за 2022–2024 роки, реєстри синтетичного та аналітичного обліку, установчі документи ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН».

В кваліфікаційній роботі були використані методи теоретичного узагальнення та порівняння (для дослідження понятійного апарату), методи фінансового аналізу, зокрема горизонтальний та вертикальний аналіз (для оцінки майнового стану), спостереження та деталізації (для оцінки стану обліку), а також методи моделювання (для розробки пропозицій з удосконалення системи контролю).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні комплексу заходів щодо підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю державного підприємства, а саме: * *набуло подальшого розвитку* сутність категорії

«дебіторська заборгованість»; * методичне забезпечення договірної роботи шляхом впровадження «Матриці договірних ризиків» (Risk-Based Approach), що, на відміну від існуючих підходів, передбачає сегментацію контрагентів за рівнем ризику та диференціацію умов співпраці (глибина перевірки, умови оплати, штрафні санкції); * *удосконалено* систему автоматизованого контролю в середовищі «BAS АГРО. Бухгалтерія» через налаштування механізму «Стоп-відвантаження» (автоматичне блокування реалізації при перевищенні кредитного ліміту) та інтеграцію облікової системи з сервісом відкритих даних YouControl для перевірки ділової репутації дебіторів; * *запропоновано* організаційні зміни в системі внутрішнього контролю, що передбачають створення Кредитного комітету для колегіального прийняття рішень щодо сумнівних боргів та впровадження регламенту претензійно-позовної роботи з обов'язковим нарахуванням інфляційних втрат та 3% річних для захисту державних активів від знецінення.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження доповідалися та отримали схвальну оцінку на наукових конференціях: III Міжнародна науково-практична конференція «Стратегічні пріоритети розвитку бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування в умовах глобалізації» (м. Суми, СНАУ, 19 листопада 2024 р.) та IV Міжнародна науково-практична конференція «Стратегічні пріоритети розвитку бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування в умовах глобалізації» (м. Суми, СНАУ, 18 листопада 2025 р.). Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано 2 тези доповідей у збірниках матеріалів міжнародних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох основних розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 72 сторінки, в свою чергу основний текст кваліфікаційної роботи розміщено на 62 сторінках комп'ютерного тексту. Робота містить 12 таблиць, 4 додатки, список використаних джерел становить 42 найменування і розміщений на п'яти сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI

1.1 Інтерпретація та класифікація дебіторської заборгованості

У сучасній системі бухгалтерського обліку дебіторська заборгованість посідає одне з ключових місць у структурі оборотних активів, оскільки саме вона характеризує розміщення частини капіталу підприємства у грошових вимогах до контрагентів.

У найзагальнішому економічному контексті дебіторська заборгованість - це сукупність боргових зобов'язань третіх осіб перед підприємством, які виникли внаслідок здійснення господарських операцій та підлягають погашенню у визначений строк.

На відміну від грошових коштів, вона не має абсолютної ліквідності, адже перетворення цих активів у реальні грошові надходження залежить від платоспроможності боржників, якості кредитної політики та ефективності механізмів контролю.

У відповідності до НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» та МСБО 1, дебіторська заборгованість розглядається як економічна вигода, що очікується у майбутньому.[25]

Водночас у практиці обліку дебіторська заборгованість часто виступає своєрідним індикатором фінансової дисципліни підприємства та рівня ризикованості його операцій.

Зростання частки дебіторської заборгованості у загальній структурі оборотних активів може свідчити як про активний розвиток товарного кредитування та розширення ринку, так і про погіршення платіжної дисципліни або недостатній контроль за розрахунками.

Причини виникнення дебіторської заборгованості

Формування дебіторської заборгованості на підприємстві є наслідком комплексу економічних, організаційних та договірних чинників. До основних причин її появи належать:

1. Надання товарів або послуг раніше фактичної оплати

Це найбільш розповсюджена форма утворення дебіторської заборгованості, коли підприємство передає продукцію, виконує роботи чи надає послуги з відстроченням оплати. Фактичний грошовий потік не збігається в часі з моментом передачі матеріальних цінностей, а переноситься у майбутній період. Така практика є основою комерційного кредиту та сприяє розширенню продажів, однак потребує ретельного оцінювання платоспроможності контрагентів і встановлення чітких умов договору.

Управління такою заборгованістю передбачає аналіз кредитних лімітів, оцінку оборотності розрахунків та контроль строків оплати. Неналежне управління призводить до концентрації значної частини капіталу у вигляді вимог, що стримує інвестиційну діяльність та знижує ліквідність підприємства.

2. Переплата як окремий різновид дебіторської заборгованості

Переплата виникає у разі перерахування контрагенту сум, що перевищують фактичну вартість отриманих підприємством товарів чи послуг. До причин переплат належать:

- авансування майбутніх поставок;
- технічні помилки під час оплати;
- післяоплатні коригування вартості;
- зміна обсягів поставки або умов договору.

У бухгалтерському обліку переплата визнається дебіторською заборгованістю до моменту її повернення або зарахування в рахунок майбутніх розрахунків. Хоч вона і не несе значного кредитного ризику, проте створює певні труднощі в управлінні оборотними активами, оскільки тимчасово вилучає грошові кошти з обігу підприємства. З позиції фінансового менеджменту переплата може бути розцінена як нераціональне використання ресурсів, адже кошти фактично знаходяться в контрагента без відповідної компенсації.

3. Невиконання зобов'язань контрагентом

Найбільш ризиковим видом формування дебіторської заборгованості є ситуації, коли покупці або боржники порушують умови договору, несвоєчасно проводять оплату або відмовляються від виконання своїх зобов'язань. В умовах ринкової конкуренції підприємства нерідко стикаються з недобросовісною поведінкою контрагентів, непередбачуваними фінансовими труднощами покупців або зовнішніми чинниками, що унеможливають розрахунки.

Проблеми невиконання зобов'язань можуть бути спричинені не лише порушенням дисципліни покупцем, а й недоліками в діяльності банківських установ, які затримують проведення платежів або не забезпечують належного рівня сервісу. У таких випадках утворюється прострочена дебіторська заборгованість, що потребує додаткової оцінки та створення резерву сумнівних боргів.

Наслідками невиконання боржником умов договору є:

- зниження ліквідності підприємства;
- уповільнення оборотності оборотного капіталу;
- підвищення ризику формування безнадійної заборгованості;
- зростання витрат на претензійно-позовну діяльність;
- можливе викривлення фінансової звітності у разі несвоєчасного формування резервів.

Саме тому формування ефективної політики управління дебіторською заборгованістю є стратегічним завданням фінансової служби підприємства.

Класифікація дебіторської заборгованості

Для забезпечення аналітичності та зручності управління дебіторську заборгованість поділяють за кількома критеріями.

1. За строками погашення

Поточна дебіторська заборгованість – має бути погашена протягом операційного циклу або до одного року. Саме вона становить основний обсяг активів та є об'єктом постійного моніторингу.

Довгострокова дебіторська заборгованість – термін її погашення перевищує один рік; вона характерна для довгострокових контрактів, фінансової оренди або відстрочених розрахунків.

2. За економічним змістом операцій

- розрахунки з покупцями за реалізовану продукцію;
- аванси видані постачальникам;
- розрахунки з підзвітними особами;
- податкові переоплати та відшкодування;
- фінансова оренда;
- інші специфічні види зобов'язань, що виникають у межах господарської діяльності.

3. За рівнем ризику

- Дійсна – повернення якої не викликає сумнівів.
- Сумнівна – щодо якої існують ризики непогашення, що потребує формування резервів.
- Безнадійна – борги, повернення яких є неможливим у зв'язку з ліквідацією боржника, банкрутством або спливом строку позовної давності.

Класифікація за рівнем ризику є ключовою для об'єктивного відображення в обліку, оскільки впливає на оцінку активів, величину власного капіталу та кінцевий фінансовий результат.

Роль інтерпретації дебіторської заборгованості в управлінні підприємством

Аналітичні дані про дебіторську заборгованість є стратегічною інформацією у системі управління фінансами. На основі її аналізу формується кредитна політика підприємства, визначаються критерії відбору покупців, встановлюються ліміти та строки відстрочки платежів. Дебіторська заборгованість є важливим індикатором якості управління оборотним капіталом.

Особливої уваги заслуговує оцінка співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості. Якщо дебіторська заборгованість значно перевищує кредиторську, підприємство може зіштовхнутися з дефіцитом ліквідних коштів попри наявність прибутку. Це явище характерне для компаній, що активно

кредитують своїх покупців, але самі мають короткі терміни погашення власних зобов'язань.

Коректна інтерпретація дебіторської заборгованості є гарантією достовірності фінансової звітності. Неправильне визнання або класифікація може штучно завищувати активи, збільшувати прибуток або спотворювати показники платоспроможності. Саме тому аудиторські процедури завжди приділяють підвищену увагу оцінці дебіторської заборгованості та перевірці створення резервів сумнівних боргів.

Отже, дебіторська заборгованість є складним і багатогранним елементом системи обліку та управління активами підприємства. Вона відображає економічні відносини між суб'єктами господарювання, характеризує рівень платіжної дисципліни контрагентів, визначає потребу в оборотних коштах та впливає на фінансову стійкість. Виникнення дебіторської заборгованості зумовлене різними економічними факторами — від відстрочення оплати до недотримання зобов'язань. Її класифікація за строками погашення, економічним змістом та рівнем ризику забезпечує адекватність управлінських рішень і достовірність фінансової звітності.

Правильне трактування дебіторської заборгованості дозволяє підприємству не лише контролювати платіжні потоки, але й формувати ефективну політику кредитування, своєчасно реагувати на ризики неповернення та підтримувати оптимальний рівень ліквідності. Таким чином, дебіторська заборгованість виступає не лише об'єктом бухгалтерського обліку, а й важливим інструментом стратегічного фінансового менеджменту.

1.2 Особливості організації обліку операцій, що формують дебіторську заборгованість

Ефективна організація обліку дебіторської заборгованості є фундаментальною складовою системи управління оборотними активами державного підприємства «Дослідне господарство Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН» (далі - Підприємство). В умовах ринкової

нестабільності та правового режиму воєнного стану дебіторська заборгованість трансформується з суто облікової категорії в критичний інструмент забезпечення фінансової стійкості. Для державного підприємства аграрного сектору організація обліку повинна забезпечувати не лише фіксацію фактів господарського життя, а й дієвий контроль за збереженням державного майна, дотриманням фінансової дисципліни та виконанням затвердженого річного фінансового плану.

У сучасній вітчизняній економічній науці (період 2020–2024 рр.) питання організації обліку дебіторської заборгованості досліджуються крізь призму гармонізації національних стандартів з міжнародними, цифровізації облікових процесів та управління ризиками неповернення коштів. Так, академік НААН Жук Валерій Миколайович у своїх працях акцентує увагу на тому, що організація обліку на аграрних підприємствах має враховувати біологічні цикли активів, що напряду впливає на строки виникнення та погашення заборгованості [12, с. 15]. У свою чергу, Легенчук Сергій Федорович наголошує на необхідності зміщення акцентів з ретроспективного відображення даних на проактивне управління заборгованістю через інструменти бухгалтерського інжинірингу та стратегічного обліку [19, с. 42].

Нормативно-методичне забезпечення та облікова політика

Організація обліку дебіторської заборгованості на Підприємстві регламентується ієрархічною системою нормативного забезпечення. На першому рівні базовим є Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». На другому рівні ключову роль відіграє НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», яке визначає методологію визнання активу, його оцінки та розкриття у звітності. Для державних підприємств важливими є також інструктивні матеріали Міністерства фінансів України щодо складання фінансових планів та звітування про їх виконання. На третьому рівні (рівні суб'єкта господарювання) організація обліку деталізується у Наказі про облікову політику.

Як зазначає дослідниця Гоголь Тетяна Анатоліївна, для державних підприємств критично важливим є закріплення в Наказі про облікову політику не лише методів оцінки активів, а й чіткого алгоритму претензійно-позовної роботи з дебіторами [7, с. 118]. Відсутність регламентованої процедури стягнення боргів

може бути розцінена контролюючими органами (Державною аудиторською службою) як бездіяльність, що призвела до втрати активів держави.

Враховуючи статус Підприємства як дослідного господарства в системі Національної академії аграрних наук (НААН), організація аналітичного обліку дебіторської заборгованості має будуватися за поглибленою структурою:

1. За географією та типом контрагентів: відокремлення розрахунків з пов'язаними особами (іншими установами НААН) та зовнішніми комерційними структурами.

2. За строками виникнення: впровадження так званого «старіння рахунків» - до 30 днів, 31–90 днів, 91–180 днів, понад 180 днів, що дозволяє оперативно реагувати на прострочення.

3. За джерелами фінансування: розмежування заборгованості за операціями загального фонду (комерційна діяльність) та спеціального фонду (наукові дослідження).

Синтетичний та аналітичний облік: специфіка відображення

Організація синтетичного обліку розрахунків з дебіторами на Підприємстві здійснюється з використанням діючого Плану рахунків. Основні рахунки, що використовуються в обліковій практиці Підприємства, та особливості їх застосування:

- Рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками». Тут акумулюється інформація про заборгованість за реалізовану сільськогосподарську продукцію (зернові, зернобобові, технічні культури) та надані послуги. Канцуров Олег Васильович підкреслює, що в умовах цифровізації доцільно використовувати розширену кодифікацію субрахунків для автоматичного формування податкових накладних, наприклад: 361.1 «Реалізація зернових (ПДВ 14%)», 361.2 «Реалізація послуг (ПДВ 20%)» [16, с. 12].

- Рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Специфічним для аграріїв є субрахунок 371 «Розрахунки за виданими авансами». Враховуючи сезонність, Підприємство часто здійснює передоплату за паливо, добрива та засоби

захисту рослин (ЗЗР) у зимово-весняний період. Організація контролю за закриттям цих авансів є пріоритетом головного бухгалтера.

- Рахунок 64 «Розрахунки за податками й платежами». Дебетове сальдо за субрахунком 641 (зокрема, ПДВ) також є формою дебіторської заборгованості держави перед підприємством. Враховуючи специфіку оподаткування аграріїв (зокрема, різні ставки ПДВ на різні види с/г продукції), організація обліку на цій ділянці вимагає особливої ретельності.

Науковець Бондар Микола Іванович звертає увагу на важливість організації обліку розрахунків з підзвітними особами (рахунок 372). На державних підприємствах цільове використання готівкових коштів перебуває під суворим моніторингом, тому аналітика має вестися в розрізі кожного окремого наказу на відрядження або господарську закупівлю [4, с. 258].

Організація первинного обліку та документообігу

Якість облікової інформації про дебіторську заборгованість безпосередньо залежить від своєчасності та правильності оформлення первинних документів. Специфіка сільськогосподарського виробництва ДП «Дослідне господарство ІСГ Північного Сходу НААН» диктує особливості документування моменту переходу права власності на продукцію.

Організація документообігу на Підприємстві включає наступні етапи:

- * Договірна робота. На цьому етапі фіксуються умови оплати та переходу права власності. Сучасні вчені, зокрема Слободяник Олена Василівна, рекомендують впроваджувати процедури комплексну (попередньої перевірки) контрагентів через відкриті реєстри ще до підписання угод, щоб уникнути накопичення безнадійної заборгованості [35, с. 95].

- * Відвантаження продукції. Використовуються спеціалізовані галузеві форми: Товарно-транспортна накладна (ТТН), Накладна на відпуск зерна (форма № ВЗСГ-8). Саме дата оформлення накладної та реєстрації довіреності покупця є датою визнання доходу та виникнення дебіторської заборгованості в обліку (Дт 361 - Кт 701).

* Перевірка взаєморозрахунків. Організація обліку вимагає регулярного (щоквартального) підписання Актів звірки. Це юридично підтверджує визнання боргу дебітором і перериває строк позовної давності.

Впровадження електронного документообігу (ЕДО) з використанням кваліфікованого електронного підпису (КЕП) значно оптимізує організацію обліку. Це зменшує витрати часу на логістику документів та мінімізує помилки «людського фактора», що підтверджується дослідженнями Мельничука Бориса Васильовича [22, с. 60].

Оцінка дебіторської заборгованості: резерви та дисконтування

Організація оцінки заборгованості на Підприємстві в сучасних умовах має два ключові аспекти, які вимагають професійного судження бухгалтера:

1. Формування Резерву сумнівних боргів (РСБ). Поточна дебіторська заборгованість включається до підсумку Балансу за чистою реалізаційною вартістю. У наукових колах триває дискусія щодо методу розрахунку РСБ в умовах воєнного стану. Пліса Василь Йосипович стверджує, що застосування ретроспективних методів (на основі статистики минулих мирних років) є некоректним. Для ДП «Дослідне господарство...» доцільно використовувати метод абсолютної суми сумнівної заборгованості, аналізуючи платоспроможність кожного окремого дебітора [30, с. 145]. Організація цього процесу має бути задокументована Протоколом засідання інвентаризаційної комісії.

2. Дисконтування довгострокової заборгованості. Якщо Підприємство надає відстрочку платежу більше ніж на 1 рік (або має прострочену заборгованість, яку було реструктуризовано згідно з мировою угодою), така заборгованість має відображатися за теперішньою (дисконтованою) вартістю. Маренич Тетяна Григорівна зазначає, що ігнорування дисконтування призводить до викривлення показників фінансової звітності та завищення реальної вартості активів підприємства, що є неприпустимим для суб'єктів державного сектору економіки [21, с. 55].

Інвентаризація та списання безнадійної заборгованості

Важливим елементом організації внутрішнього контролю є інвентаризація. Для державного підприємства вона є обов'язковою перед складанням річної фінансової звітності. Комісія Підприємства повинна не лише звірити суми, а й проаналізувати юридичний статус боргів.

З 2022 року, у зв'язку з форс-мажорними обставинами війни, процедура списання боргів ускладнилася. Остап'юк Наталія Анатоліївна звертає увагу, що наявність сертифіката Торгово-промислової палати про форс-мажор у контрагента є підставою для відстрочення зобов'язань, але не автоматичного списання боргу. Організація обліку списання безнадійної заборгованості передбачає її відображення на позабалансовому рахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість» протягом не менше трьох років для моніторингу можливості стягнення у разі покращення майнового стану боржника [29, с. 212].

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що організація обліку дебіторської заборгованості на ДП «Дослідне господарство Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН» є комплексним процесом, що поєднує нормативну регламентацію та професійне судження. Аналіз наукових праць та практики свідчить, що пріоритетними напрямками вдосконалення організації обліку є: автоматизація обробки первинних документів (ЕДО), посилення попереднього контролю контрагентів та адаптація методики розрахунку резервів до реальних ризиків воєнного часу. Належна організація цих ділянок забезпечує достовірність фінансової звітності та сприяє зміцненню економічної безпеки державного підприємства.

1.3 Теоретичні основи організації контролю дебіторської заборгованості

Організація дієвої системи внутрішнього контролю дебіторської заборгованості є необхідною умовою забезпечення фінансової стабільності ДП «Дослідне господарство Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН» (далі — Підприємство). В умовах сьогодення контроль розглядається не як каральна функція, а як ключовий управлінський інструмент, спрямований на

попередження ризиків втрати активів, забезпечення ліквідності та дотримання фінансової дисципліни державного сектору економіки.

Теоретичні аспекти контролю розрахункових операцій активно досліджуються у працях сучасних вітчизняних вчених (2020–2024 рр.). Зокрема, Бардаш Сергій Володимирович визначає внутрішній контроль як процес, що здійснюється органом управління та іншими співробітниками для забезпечення досягнення цілей у сфері ефективності операцій та дотримання законодавства [3, с. 18].

У свою чергу, Дрозд Ірина Кузьмівна акцентує увагу на тому, що контроль дебіторської заборгованості в державному секторі має дуалістичну природу: з одного боку - це контроль за фізичним надходженням коштів (фінансова складова), з іншого - контроль за законністю управлінських рішень при укладанні договорів (правова складова) [11, с. 55].

Суб'єкти контролю: юридичний сектор та розподіл повноважень

Ефективність системи контролю залежить від правильної організаційної структури правового забезпечення. На практиці існує дискусія щодо доцільності утримання власного юридичного відділу чи залучення зовнішніх фахівців. Як зазначають дослідники Макаренко Інна Олегівна та Плиса Василь Йосипович, багато приватних підприємств наймають юристів-ФОП за договорами аутсорсингу з метою оптимізації податкового навантаження та економії коштів на оплату праці [20, с. 92].

Проте, для державного підприємства, яким є об'єкт дослідження, така модель не завжди є прийнятною. Враховуючи специфіку роботи з державним майном, землями системи НААН та необхідність постійної присутності фахівця для оперативного візування документів, найбільш виправданим є функціонування штатного юрисконсульта або створення окремого юридичного сектору. На відміну від зовнішніх консультантів, штатні юристи несуть дисциплінарну та матеріальну відповідальність за якість перевірки договорів, що є критичним елементом системи внутрішнього контролю держпідприємства.

Превентивний контроль: моніторинг та бізнес-розвідка

Фундаментом системи попереджувального контролю на сучасному етапі є глибока перевірка ділової репутації контрагента до моменту вступу у господарські відносини. Як зазначає Слободяник Олена Василівна, в епоху цифровізації покладання лише на паперові копії статутних документів є недостатнім та ризикованим [35, с. 94]. Перед укладанням будь-яких угод спеціалісти Підприємства (юрист, бухгалтер або служба безпеки) зобов'язані здійснювати моніторинг контрагентів з використанням відкритих державних реєстрів та аналітичних систем, таких як You Control, Opendatabot або Contr Agent.

Процедура такого моніторингу повинна бути обов'язковою. При перевірці необхідно аналізувати критичні маркери ризику:

Судова історія. Це найважливіший аспект. Необхідно перевірити в Єдиному державному реєстрі судових рішень, чи виступав потенційний партнер відповідачем у справах про стягнення заборгованості. Якщо контрагент систематично судиться через несплату коштів, співпраця з ним забороняється.

Податковий борг. Наявність боргів перед бюджетом може призвести до блокування рахунків контрагента, що унеможливить розрахунок з нашим Підприємством.

Статус юридичної особи. Перевірка факту перебування в стані припинення або банкрутства.

Науковець Томчук Олег Валерійович підкреслює, що для державних підприємств ігнорування етапу перевірки контрагента у відкритих реєстрах може кваліфікуватися контролюючими органами як службова недбалість, особливо якщо згодом дебіторська заборгованість стане безнадійною [36, с. 112].

Договірна робота як інструмент фінансової безпеки

Після успішної перевірки настає етап документального оформлення відносин. Згідно з Цивільним та Господарським кодексами України, договір є головним інструментом контролю. В обов'язковому порядку договори поставки повинні проходити процедуру візування головним бухгалтером та юристом. Науковець Кузнєцова Світлана Анатоліївна наголошує, що в тексті договору мають бути чітко прописані такі контрольні точки [17, с. 44]:

Чіткі дати оплати: уникнення розмитих формулювань. Необхідно вказувати конкретні терміни (наприклад, «протягом 5 банківських днів з дати підписання видаткової накладної»).

Момент переходу права власності: для чіткого визначення дати виникнення податкових зобов'язань та доходу.

Штрафні санкції та пеня: встановлення пені у розмірі подвійної облікової ставки НБУ за кожен день прострочення оплати або банківського переказу.

Інфляційні застереження: обов'язкове посилання на статтю 625 Цивільного Кодексу України, що передбачає стягнення 3% річних та інфляційних втрат, що захищає кошти державного підприємства від знецінення.

Організація претензійно-позовної роботи

Якщо превентивний контроль не спрацював і виникла прострочена дебіторська заборгованість, вмикається механізм претензійно-позовної роботи. Вчені Олійник Яна Вікторівна та Кучеркова Світлана Олександрівна виділяють такі етапи організації цього процесу [26, с. 88]:

Виявлення та інформування. Бухгалтерія формує реєстр простроченої заборгованості та передає його до юридичного сектору.

Досудове врегулювання. Юридичний сектор готує обґрунтовану претензію з вимогою погасити борг та розрахунком штрафних санкцій. Хоча для державного підприємств цей етап є важливим доказом намагання вирішити спір мирним шляхом.

Судовий захист. У разі ігнорування претензії, юрист готує позовну заяву до Господарського суду. На цьому етапі контроль здійснюється спільно: бухгалтер надає первинні документи (акти звірки, ТТН), а юрист формує правову позицію.

Виконавче провадження. Контроль не завершується рішенням суду. Юридичний сектор повинен активно взаємодіяти з виконавцями для фактичного стягнення коштів та державною виконавчою службою.

Отже, організація контролю дебіторської заборгованості на ДП «Дослідне господарство Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН» має базуватися на тісній взаємодії облікової та юридичної служб. Аналіз теоретичних

джерел дозволяє стверджувати, що ключовими елементами системи безпеки активів є:

- * обов'язкова перевірка контрагентів через сервіси типу YouControl на предмет судових справ перед підписанням угоди;

- * наявність у штаті підприємства кваліфікованих юристів замість епізодичного залучення ФОП;

- * жорстка регламентація договірних умов із обов'язковою фіксацією штрафних санкцій за порушення платіжної дисципліни.

РОЗДІЛ 2

СТАН ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

2.1 Організаційно-економічна характеристика об'єкта дослідження

Об'єктом дослідження магістерської дипломної роботи обрано Державне підприємство «Дослідне господарство Інституту сільського господарства Північного Сходу Національної академії аграрних наук України» (далі - ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН»). Господарство було зареєстроване у 2003 році та функціонує на засадах державної форми власності, підпорядковуючись Національній академії аграрних наук України (НААН).

Юридична та фактична адреса підприємства: 42343, Сумська область, Сумський район, с. Сад, вул. Паркова, 3. Засновником суб'єкта господарювання виступає НААН України, яка володіє 100 % часткою в статутному капіталі. Розмір статутного капіталу є значним і становить понад 77 млн гривень, що забезпечує підприємству високий рівень фінансової стійкості на початкових етапах планування діяльності.

За галузевою ознакою ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» є багатопрофільним аграрним підприємством. Відповідно до Класифікації видів економічної діяльності (КВЕД), основним видом діяльності є вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур. Крім основного напрямку, з метою диверсифікації виробничих ризиків та отримання додаткових доходів, підприємство здійснює широкий спектр допоміжних видів діяльності:

- рослинництво: вирощування овочів, баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів;
- допоміжна діяльність у рослинництві та післяурожайна діяльність (включно з очисткою, сушінням та зберіганням зерна);

- тваринництво: розведення великої рогатої худоби молочного напрямку та свинарство, що дозволяє забезпечувати замкнений цикл виробництва;
- переробна промисловість: виробництво м'ясних продуктів, олії та кормів для тварин;
- торгівля та логістика: оптова торгівля зерном, насінням, кормами, а також надання послуг з вантажних перевезень.

Комплексна оцінка фінансово-господарської діяльності державного підприємства є неможливою без детального дослідження динаміки та структури його активів, оскільки саме вони характеризують майновий стан і виробничий потенціал господарства.

Для державних суб'єктів господарювання ефективність управління активами є маркером якості менеджменту.

Проаналізуємо динаміку активів підприємства за 2022–2024 роки (таблиця 2.1 Динаміка активів ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» в 2022–2024 рр., тис. гривень).

Аналізуючи дані таблиці 2.1 Динаміка активів ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» в 2022–2024 рр., тис. гривень., можна констатувати загальну тенденцію до нарощування економічного потенціалу підприємства.

Валюта балансу (загальна вартість активів) за аналізований період зросла з 95 786 тис. гривень у 2022 році до 100 239 тис. гривень у 2024 році.

Абсолютний приріст склав 4 453 тис. гривень, або +4,65 %. При цьому темпи приросту були нерівномірними: у 2023 році активи зросли на 3 450 тис. гривень (+3,6 %), тоді як у 2024 році темп приросту сповільнився до +1,01 % (1 003 тис. гривень).

Детальний аналіз необоротних активів свідчить про їх домінуючу роль, проте динаміка є неоднозначною. Загалом група необоротних активів за два роки зменшилася на 66 тис. гривень (–0,08 %).

Найбільш суттєві коливання зафіксовані за статтею «Основні засоби».

У 2023 році спостерігався значний спад їх вартості на 2 609 тис. гривень (–37,17 %), що могло бути спричинено нарахуванням амортизації або списанням застарілих фондів.

Таблиця 2.1 - Динаміка активів ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» в 2022- 2024 рр., тис. гривень.

Показники	роки			абсолютний приріст		відносний приріст (відхилення), %		
	2022	2023	2024	2023/2022	2024/2023	2023/2022	2024/2023	2024/2022
Нематеріальні активи	68 264	69 628	69 627	1 364	-1	2	-0	2
Незавершені капітальні інвестиції	227	227	291	0	64	0	28,19	28,19
Основні засоби:	7 020	4 411	7 169	-2 609	2 758	-37,17	62,53	2,12
Довгострокові біологічні активи	3 234	3 562	1 592	328	-1 970	10,14	-55,31	-50,77
НЕОБОРОТНІ АКТИВИ	78 745	77 828	78 679	-917	851	-1,16	1,09	-0,08
Виробничі запаси	1 523	1 796	2 287	273	491	17,93	27,34	50,16
Незавершене виробництво	2 706	4 580	4 527	1 874	-53	69,25	-1,16	67,29
Готова продукція	7 079	7 976	9 832	897	1 856	12,67	23,27	38,89
Запаси	11 308	14 352	16 646	3 044	2 294	26,92	15,98	47,21
Поточні біологічні активи	3 837	5 821	2 650	1 984	-3 171	51,71	-54,48	-30,94
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1 069	329	1 269	-740	940	-69,22	285,71	18,71
Дебіторська заборгованість за виданими авансами	532	610	318	78	-292	14,66	-47,87	-40,23
Інша поточна дебіторська заборгованість	60	9	63	-51	54	-85	600	5
Гроші та їх еквіваленти	82	81	394	-1	313	-1,22	386,42	380,49
Інші оборотні активи	153	206	220	53	14	34,64	6,8	43,79
ОБОРОТНІ АКТИВИ	17 041	21 408	21 560	4 367	152	25,63	0,71	26,52
БАЛАНС	95 786	99 236	100 239	3 450	1 003	3,6	1,01	4,65

Джерело: розраховано автором на підставі звітності досліджуваного підприємства

Проте вже у 2024 році відбулося суттєве оновлення матеріально-технічної бази: вартість основних засобів зросла на 2 758 тис. гривень (+62,53 %), досягнувши 7 169 тис. гривень.

Негативною тенденцією є стрімке скорочення довгострокових біологічних активів (продуктивної худоби, багаторічних насаджень). Якщо у 2023 році спостерігався їх приріст на 10,14 %, то у 2024 році відбувся зниження на 55,31 % (– 1 970 тис. гривень), що може свідчити про скорочення поголів'я худоби або вибракування насаджень.

Група оборотних активів демонструє значно кращу динаміку, що позитивно впливає на ліквідність.

За 2022–2024 роки їх обсяг збільшився на 4 519 тис. гривень, або на 26,52%. Ключовим фактором зростання стали «Запаси», обсяг яких у 2024 році досяг 16 646 тис. гривень (+47,21 % до рівня 2022 року).

Це відбулося за рахунок накопичення готової продукції (+38,89 %) та виробничих запасів (+50,16 %).

Особливу увагу в контексті теми дипломної роботи слід звернути на дебіторську заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги.

Динаміка цього показника є вкрай нестабільною: у 2023 році відбулося різке падіння обсягів боргу дебіторів на 69,22 % (до 329 тис. гривень), проте у 2024 році заборгованість знову зроста майже в 4 рази (+285,71 %) і склала 1 269 тис. гривень.

Це свідчить про відсутність стабільної політики управління розрахунками з покупцями та необхідність посилення контролю на цій ділянці.

Варто також відзначити феноменальне зростання грошових коштів та їх еквівалентів у 2024 році — на 380,49 % (з 82 до 394 тис. гривень), що суттєво підвищує абсолютну платоспроможність підприємства на звітну дату.

Важливо не лише оцінити динаміку, а й дослідити структурні зрушення в майні підприємства (таблиця 2.2).

Структурний аналіз підтверджує, що підприємство залишається фондомістким.

Питома вага необоротних активів, хоча і знизилася з 82,21 % у 2022 році до 78,49 % у 2024 році, продовжує займати левову частку балансу. Основну позицію тут займають нематеріальні активи (понад 69 %), що є специфікою науково-дослідних господарств (права на сорти рослин, наукові розробки).

Таблиця 2.2 - Структура активів ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» в 2022 - 2024 pp., %

Показники	Рік			Абсолютний приріст (відхилення), +,-		
	2022	2023	2024	2023 / 2022	2024 / 2023	2024 / 2022
Нематеріальні активи	71,27	70,16	69,46	-1,11	-0,7	-1,81
Незавершені капітальні інвестиції	0,24	0,23	0,29	-0,01	0,06	0,05
Основні засоби:	7,33	4,44	7,15	-2,89	2,71	-0,18
Довгострокові біологічні активи	3,38	3,59	1,59	0,21	-2	-1,79
Необоротні активи	82,21	78,43	78,49	-3,78	0,06	-3,72
Виробничі запаси	1,59	1,81	2,28	0,22	0,47	0,69
Незавершене виробництво	2,83	4,62	4,52	1,79	-0,1	1,69
Готова продукція	7,39	8,04	9,81	0,65	1,77	2,42
Запаси	11,81	14,46	16,61	2,65	2,15	4,8
Поточні біологічні активи	4,01	5,87	2,64	1,86	-3,23	-1,37
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1,12	0,33	1,27	-0,79	0,94	0,15
Дебіторська заборгованість за виданими авансами	0,56	0,61	0,32	0,05	-0,29	-0,24
Інша поточна дебіторська заборгованість	0,06	0,01	0,06	-0,05	0,05	0
Гроші та їх еквіваленти	0,09	0,08	0,39	-0,01	0,31	0,3
Інші оборотні активи	0,16	0,21	0,22	0,05	0,01	0,06
Оборотні активи	17,79	21,57	21,51	3,78	-0,06	3,72
БАЛАНС	100	100	100	0	0	0

Джерело: розраховано автором на підставі звітності досліджуваного підприємства

Частка оборотних активів зросла до 21,51 %.

У їх структурі домінують запаси (16,61 % валюти балансу), зокрема готова продукція (9,81 %). Питома вага дебіторської заборгованості за продукцію коливається в межах 0,33–1,27 %, що є прийнятним рівнем, але потребує моніторингу.

Таблиця 2.3 - Динаміка джерел фінансування ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» в 2022 - 2024 рр., тис. грн.

Показники	Рік			Абсолютний приріст		Відносний приріст (відхилення), %		
	2022	2023	2024	2023 / 2022	2024 / 2023	2023 / 2022	2024 / 2023	2024 / 2022
Зареєстрований (пайовий) капітал	75 984	77 942	77 942	1 958	0	2,58	0	2,58
Додатковий капітал	7 306	6 711	6 711	-595	0	-8,14	0	-8,14
Резервний капітал	3 975	4 113	4 284	138	171	3,47	4,16	7,77
Власний капітал	87 265	88 766	88 937	1 501	171	1,72	0,19	1,92
Інші довгострокові зобов'язання	1 197	739	1 817	-458	1 078	-38,26	145,87	51,8
Довгострокові зобов'язання	1 197	739	1 817	-458	1 078	-38,26	145,87	51,8
Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1 193	3 288	4 493	2 095	1 205	175,61	36,65	276,61
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	2 588	3 322	2 534	734	-788	28,36	-23,72	-2,09
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхування	990	534	90	-456	-444	-46,06	-83,15	-90,91
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці	499	398	476	-101	78	-20,24	19,6	-4,61
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	263	360	209	97	-151	36,88	-41,94	-20,53
Поточні забезпечення	1 427	1 646	1 606	219	-40	15,35	-2,43	12,54
Інші поточні зобов'язання	364	183	77	-181	-106	-49,73	-57,92	-78,85
Поточні зобов'язання	7 324	9 731	9 485	2 407	-246	32,86	-2,53	29,51
Баланс	95 786	99 236	100 239	3 450	1 003	3,6	1,01	4,65

Джерело: розраховано автором на підставі звітності досліджуваного підприємства

Фінансова стійкість підприємства безпосередньо залежить від джерел формування його майна. Проаналізуємо динаміку пасивів (таблиця 2.3 Динаміка джерел фінансування ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» в 2022 - 2024 рр., тис. грн.).

Аналіз джерел фінансування свідчить про те, що ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» фінансує свою діяльність переважно за рахунок власних ресурсів.

Власний капітал за аналізований період зріс на 1 672 тис. гривень (+1,92 %) і становить 88 937 тис. гривень.

Таблиця 2.4 - Структура джерел фінансування ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» в 2022 – 2024 рр., %

Показники	роки			абсолютний приріст (відхилення), +,–		
	2022	2023	2024	2023 / 2022	2024 / 2023	2024 / 2022
Зареєстрований (пайовий) капітал	79,33	78,54	77,76	-0,79	-0,78	-1,57
Додатковий капітал	7,63	6,76	6,69	-0,87	-0,07	-0,94
Резервний капітал	4,15	4,14	4,27	-0,01	0,13	0,12
Власний капітал	91,1	89,45	88,72	-1,65	-0,73	-2,38
Інші довгострокові зобов'язання	1,25	0,74	1,81	-0,51	1,07	0,56
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	1,25	0,74	1,81	-0,51	1,07	0,56
Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1,25	3,31	4,48	2,06	1,17	3,23
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	2,7	3,35	2,53	0,65	-0,82	-0,17
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками зі страхування	1,03	0,54	0,09	-0,49	-0,45	-0,94
Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками з оплати праці	0,52	0,4	0,47	-0,12	0,07	-0,05
Поточна кредиторська заборгованість за одержаними авансами	0,27	0,36	0,21	0,09	-0,15	-0,06
Поточні забезпечення	1,49	1,66	1,6	0,17	-0,06	0,11
Інші поточні зобов'язання	0,38	0,18	0,08	-0,2	-0,1	-0,3
Поточні зобов'язання і забезпечення	7,65	9,81	9,46	2,16	-0,35	1,81
Баланс	100	100	100	0	0	0

Джерело: розраховано автором на підставі звітності досліджуваного підприємства

Позитивним фактором є стабільне зростання резервного капіталу (+7,77 % за два роки), що створює «подушку безпеки» для покриття можливих збитків.

Разом з тим, спостерігається тривожна тенденція щодо зростання зобов'язань.

Довгострокові зобов'язання у 2024 році зросли на 51,8 % порівняно з 2022 роком, склали 1 817 тис. гривень.

Ще більш стрімко зростають поточні зобов'язання, які збільшилися на 29,51 %.

Найбільшим негативним фактором є зростання поточної кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги.

У 2023 році вона зросла на 175,61 %, а у 2024 році - ще на 36,65 %.

Загалом за два роки борг перед постачальниками збільшився майже в 4 рази (з 1 193 до 4 493 тис. гривень).

Це свідчить про дефіцит власних обігових коштів та погіршення платіжної дисципліни підприємства.

Позитивним моментом є скорочення заборгованості перед бюджетом у 2024 році на 23,72 % та суттєве зменшення боргів зі страхування (-90,91 %).

Частка власного капіталу в валюті балансу залишається високою, проте має тенденцію до зниження: з 91,1 % у 2022 році до 88,72 % у 2024 році.

Відповідно, частка поточних зобов'язань зросла з 7,65 % до 9,46 %.

Найбільшу питому вагу серед зобов'язань займає кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, частка якої зросла з 1,25 % до 4,48 %. Таке структурне зрушення сигналізує про зростання фінансових ризиків.

Узагальнюючим показником успішності діяльності підприємства є його фінансові результати. Динаміка доходів та витрат наведена в таблиці 2.5.

Аналіз таблиці 2.5 демонструє суттєве розширення масштабів діяльності підприємства. Чистий дохід від реалізації продукції має стійку тенденцію до зростання: у 2023 році він збільшився на 13,32 %, а у 2024 році — на 32,17 %.

Загальний приріст за два роки склав 49,77 % (або +17 015 тис. гривень), що є відмінним результатом в умовах нестабільної економіки.

Важливо, що темпи зростання чистого доходу випереджають темпи зростання собівартості реалізованої продукції, яка за два роки збільшилася лише на 23,79 %.

Це призвело до стрімкого зростання валового прибутку: з 7 815 тис. гривень у 2022 році до 18 558 тис. гривень у 2024 році.

Приріст валового прибутку склав рекордні 137,47 %.

Однак, позитивний ефект від основної діяльності був частково непропорційним зростанням інших витрат.

Таблиця 2.5 - Динаміка фінансових результатів ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» в 2022 - 2024 рр., тис. грн.

Показники	роки			абсолютний приріст (відхилення), +, -		відносний приріст (відхилення), %		
	2022	2023	2024	2023 / 2022	2024 / 2023	2023 / 2022	2024 / 2023	2024 / 2022
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт,	34 184	38 737	51 199	4 553	12 462	13,32	32,17	49,77
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт,	26 369	28 373	32 641	2 004	4 268	7,6	15,04	23,79
Валовий прибуток (збиток)	7 815	10 364	18 558	2 549	8 194	32,62	79,06	137,47
Інші операційні доходи	1 049	249	458	-800	209	-76,26	83,94	-56,34
Адміністративні витрати	3 508	3 924	3 851	416	-73	11,86	-1,86	9,78
Витрати на збут	487	443	560	-44	117	-9,03	26,41	14,99
Інші операційні витрати	4 139	4 828	13 183	689	8 355	16,65	173,05	218,51
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток (збиток)	730	1 418	1 422	688	4	94,25	0,28	94,79
Інші фінансові доходи	283	137	0	-146	-137	-51,59	-100	-100
Фінансові витрати	246	145	443	-101	298	-41,06	205,52	80,08
Інші витрати	67	570	149	503	-421	750,75	-73,86	122,39
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	700	840	853	140	13	20	1,55	21,86
Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток)	700	689	853	-11	164	-1,57	23,8	21,86

Джерело: розраховано автором на підставі звітності досліджуваного підприємства

Зокрема, стаття «Інші операційні витрати» у 2024 році зросла на 173,05 % (до 13 183 тис. гривень). Це призвело до того, що фінансовий результат від операційної діяльності у 2024 році майже не змінився (+0,28 %) порівняно з 2023 роком.

Незважаючи на значне навантаження витрат, підприємство завершило звітний період з чистим прибутком у розмірі 853 тис. гривень, що на 21,86 % більше, ніж у 2022 році.

Для оцінки здатності підприємства розраховуватися за своїми зобов'язаннями проаналізуємо показники ліквідності (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 - Динаміка показників ліквідності ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» в 2022 - 2024 рр.

Показники	роки			абсолютний приріст (відхилення), +,-		
	2022	2023	2024	2023 / 2022	2024 / 2023	2024 / 2022
Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	2,33	2,2	2,27	-0,13	0,07	-0,06
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,78	0,73	0,52	-0,05	-0,21	-0,26
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,01	0,01	0,04	0	0,03	0,03
Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської	0,3	0,12	0,21	-0,18	0,09	-0,09

Джерело: розраховано автором на підставі звітності досліджуваного підприємства

Показники ліквідності ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» перебувають на достатньому рівні. Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття) протягом усього періоду перевищує нормативне значення (норма > 1).

У 2024 році він становив 2,27, що означає, що на 1 гривню поточних зобов'язань припадає 2,27 гривні оборотних активів. Це свідчить про високий запас платоспроможності.

Коефіцієнт швидкої ліквідності демонструє негативну динаміку: зниження з 0,78 у 2022 році до 0,52 у 2024 році (при нормі 0,6 – 0,8). Це вказує на те, що підприємство не зможе миттєво погасити значну частину боргів за рахунок дебіторської заборгованості та грошей, і змушене буде покладатися на реалізацію запасів.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності хоча і зріс у 2024 році до 0,04, все ще залишається нижче нормативного значення ($>0,2$), що є типовим для аграрних підприємств, кошти яких вкладені в урожай.

Фінансову незалежність та стабільність підприємства характеризують показники фінансової стійкості (таблиця 2.7).

Підприємство характеризується високим рівнем фінансової автономії. Коефіцієнт фінансової автономії становить 0,89, що значно вище мінімального нормативу (0,5). Це означає, що 89 % майна сформовано за рахунок власних коштів.

Таблиця 2.7 - Динаміка показників фінансової стійкості ДП «ДГ ІСТ Північного Сходу НААН» в 2022 - 2024 рр.

Показники	роки			абсолютний приріст (відхилення), +,–		
	2022	2023	2024	2023 / 2022	2024 / 2023	2024 / 2022
Власні обігові кошти, тис. грн.	8 520	10 938	10 258	2 418	-680	1 738
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	0,5	0,51	0,48	0,01	-0,03	-0,02
Маневреність власних оборотних коштів	0,01	0,01	0,04	0	0,03	0,03
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами запасів	0,75	0,76	0,62	0,01	-0,14	-0,13
Коефіцієнт фінансової автономії	0,91	0,89	0,89	-0,02	0	-0,02
Коефіцієнт фінансової залежності	1,1	1,12	1,13	0,02	0,01	0,03
Коефіцієнт фінансового левериджу	0,1	0,12	0,13	0,02	0,01	0,03
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,1	0,12	0,12	0,02	0	0,02
Коефіцієнт короткострокової заборгованості	0,86	0,93	0,84	0,07	-0,09	-0,02
Коефіцієнт фінансової стійкості (покриття інвестицій)	0,92	0,9	0,91	-0,02	0,01	-0,01
Коефіцієнт мобільності активів	0,22	0,28	0,27	0,06	-0,01	0,05

Джерело: розраховано автором на підставі звітності досліджуваного підприємства

Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами у 2024 році склав 0,48. Це свідчить про те, що майже половина оборотних активів фінансується власним капіталом, що гарантує фінансову безпеку навіть у разі затримки платежів від дебіторів.

Ефективність використання ресурсів відображають показники ділової активності (табл. 2.8). У 2024 році спостерігається поживлення ділової активності.

Коефіцієнт оборотності активів зріс з 0,4 до 0,51 обороту, що свідчить про більш ефективне використання майна для генерації доходу. У контексті дослідження дебіторської заборгованості важливим є показник її оборотності.

У 2024 році коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості суттєво зріс - з 29,69 до 39,41 обороту.

Відповідно, період погашення дебіторської заборгованості скоротився з 12,12 до 9,13 днів.

Таблиця 2.8 - Показники ділової активності ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» (показники оборотності)

Показники	роки		абсолютний приріст
	2023	2024	2024 / 2023
Оборотність власного капіталу, обороти	0,44	0,58	0,14
Оборотність активів, коефіцієнт трансформації, обороти	0,4	0,51	0,11
Фондовіддача, обороти	6,78	8,84	2,06
Коефіцієнт оборотності оборотних активів, обороти	2,01	2,38	0,37
Період одного обороту оборотних активів, днів	178,66	151,06	-27,6
Коефіцієнт оборотності запасів, обороти	2,21	2,11	-0,1
Період одного обороту запасів, днів	162,79	170,94	8,15
Коефіцієнт оборотності готової продукції, обороти	5,15	5,75	0,6
Період одного обороту готової продукції, дні	69,96	62,61	-7,35
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості, обороти	29,69	39,41	9,72
Період погашення дебіторської заборгованості, днів	12,12	9,13	-2,99
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості, обороти	4,22	4,16	-0,06
Період погашення кредиторської заборгованості, днів	85,23	86,6	1,37
Період виробничого циклу, днів	67,28	72,74	5,46
Період операційного циклу, днів	174,91	180,07	5,16
Період фінансового циклу, днів	89,68	93,47	3,79

Джерело: розраховано автором на підставі звітності досліджуваного підприємства

Це дуже позитивний сигнал, який свідчить про те, що підприємство стало швидше отримувати кошти від покупців. Водночас, період обороту запасів зріс до 170,94 днів, що уповільнює загальний операційний цикл підприємства до 180 днів.

Рівень ефективності діяльності узагальнюють показники рентабельності (таблиця 2.9).

Показники рентабельності у 2024 році демонструють змішану динаміку. З одного боку, спостерігається значне зростання валової маржі (рентабельності продажу за валовим прибутком) - з 26,75 % до 36,25 %. Це підтверджує ефективність виробничого процесу та ціноутворення.

Таблиця 2.9 - Динаміка показників рентабельності (збитковості) ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН»

Показники	роки			абсолютний приріст (відхилення), +,-		
	2022	2023	2024	2023 / 2022	2024 / 2023	2024 / 2022
Рентабельність (пасивів) активів (чистий прибуток в чисельнику), %	-	0,71	0,86	-	0,15	-
Рентабельність (пасивів) активів, %	-	1,01	1,3	-	0,29	-
Рентабельність (пасивів) активів, %	-	3,41	3,41	-	0	-
Рентабельність власного капіталу, %	-	0,78	0,96	-	0,18	-
Рентабельність виробничих фондів,	-	3,72	4,01	-	0,29	-
Рентабельність продажів за валовим прибутком (валова маржа), %	22,86	26,75	36,25	3,89	9,5	13,39
Рентабельність продажів за операційним прибутком (операційна	2,14	3,66	2,78	1,52	-0,88	0,64
Рентабельність продажів за чистим прибутком (чиста маржа), %	2,05	1,78	1,67	-0,27	-0,11	-0,38
Операційна рентабельність витрат,	2,12	3,77	2,83	1,65	-0,94	0,71
Коефіцієнт реінвестування, %	-	20,03	20,05	-	0,02	-
Коефіцієнт стійкості економічного зростання, %	-	0,16	0,19	-	0,03	-
Період окупності активів	-	141,53	116,93	-	-24,6	-
Період окупності власного капіталу	-	127,74	104,16	-	-23,58	-

Джерело: розраховано автором на підставі звітності досліджуваного підприємства

Також зросла рентабельність активів (ROA) до 1,3 % та власного капіталу (ROE) до 0,96 %. З іншого боку, через значні адміністративні та інші операційні витрати, чиста маржа (рентабельність за чистим прибутком) знизилася з 1,78 % до 1,67 %.

Це вказує на те, що, незважаючи на успішні продажі, підприємство втрачає значну частину прибутку на етапі покриття загальногосподарських витрат.

Проведений комплексний аналіз фінансово-господарської діяльності ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» за 2022–2024 роки дозволяє зробити наступні висновки:

= Майновий стан: Підприємство демонструє стабільне зростання активів (+4,65 %), оновлює основні засоби (+62,53 % у 2024 р.) та нарощує виробничі запаси, що свідчить про розширення діяльності.

= Фінансова стійкість: Господарство зберігає високий рівень фінансової незалежності (частка власного капіталу 89 %) та має достатній рівень поточної ліквідності (2,27) для покриття боргів.

= Прибутковість: Спостерігається суттєве зростання чистого доходу (+49,77 %) та валового прибутку. Однак ефективність діяльності знижується через непропорційне зростання інших операційних витрат.

= Проблемні аспекти: Ключовим ризиком є стрімке зростання кредиторської заборгованості (+276 % за 2 роки) та високий рівень дебіторської заборгованості. Це підтверджує актуальність теми дипломної роботи та необхідність вдосконалення системи обліку і контролю розрахункових операцій для забезпечення збалансованості грошових потоків.

2.2 Стан організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на підприємстві

Організація обліку дебіторської заборгованості на ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» (далі - Підприємство) здійснюється відповідно до вимог Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та з урахуванням галузевої специфіки аграрного виробництва. Система обліку на Підприємстві є централізованою та побудована на принципах повного автоматизованого оброблення інформації.

Фундаментом організації облікового процесу є Наказ про облікову політику, який щорічно затверджується керівником. В частині обліку дебіторської заборгованості Наказом визначено:

- критерії визнання дебіторської заборгованості активом;
- методику оцінки заборгованості на дату балансу (за чистою реалізаційною вартістю);
- метод нарахування резерву сумнівних боргів (із застосуванням абсолютної суми сумнівної заборгованості);
- графік документообігу та відповідальних осіб за оформлення первинних документів.

Для ведення бухгалтерського та податкового обліку на Підприємстві використовується ліцензійний програмний комплекс «BAS АГРО. Бухгалтерія». Ця програма розроблена спеціально для сільськогосподарських підприємств України та дозволяє враховувати специфіку рослинництва і тваринництва.

Організація обліку дебіторської заборгованості в середовищі «BAS АГРО» базується на використанні довідників та реєстрів накопичення. Ключовим елементом аналітики є довідник «Контрагенти», в якому налаштовано ієрархічну структуру (групи: «Покупці», «Постачальники», «Пайовики», «Державні органи»).

Облік ведеться в розрізі трьох рівнів аналітики (Субконто):

1. Контрагенти (найменування юридичної або фізичної особи).
2. Договори (вид договору: «З покупцем», «З постачальником», «Інше»). В налаштуваннях договору обов'язково вказується тип цін та валюта розрахунків.
3. Документи розрахунків (конкретна накладна або акт, що дозволяє відстежувати заборгованість по кожній угоді окремо).

Програма інтегрована з сервісом «FREDO Звіт» (або «М.Е.Дос»), що забезпечує автоматичне вивантаження податкових накладних для реєстрації в ЄРПН при виникненні дебіторської заборгованості (податкових зобов'язань).

Документальне оформлення операцій

Первинний облік дебіторської заборгованості починається з моменту відвантаження продукції. На Підприємстві використовується система електронного документообігу для зовнішніх користувачів та паперова — для внутрішнього контролю.

Основними документами, що підтверджують дебіторську заборгованість, є:

- Видаткова накладна (формується в BAS документом «Реалізація товарів і послуг»).
- Товарно-транспортна накладна (ТТН) - є обов'язковою при перевезенні зерна та іншої продукції.
- Спеціалізовані форми: для реалізації продукції рослинництва використовується Накладна (внутрігосподарського призначення) (форма № ВЗСГ-8).
- Акт надання виробничих послуг - для оформлення заборгованості за надані послуги автотранспорту чи механізованого загону.
- Рахунок на оплату — документ, що не формує проводок, але фіксує намір покупця оплатити товар.

Синтетичний та аналітичний облік: Рахунки

Відповідно до Плану рахунків, інстальованого в програму «BAS АГРО. Бухгалтерія», облік дебіторської заборгованості ведеться на рахунках класів 3 «Кошти, розрахунки та інші активи» та 6 «Розрахунки».

Основні рахунки та субрахунки, що використовуються Підприємством:
= Рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками».

- 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»: основний субрахунок, де відображається борг трейдерів та переробників за зерно, молоко, м'ясо.
- 362 «Розрахунки з іноземними покупцями»: використовується при експорті насіння.

= Рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами».

- 371 «Розрахунки за виданими авансами»: дебетується при перерахуванні передоплати за добрива, ЗЗР, ПММ.
- 372 «Розрахунки з підзвітними особами»: автоматизований облік авансових звітів працівників.
- 377 «Розрахунки з іншими дебіторами»: тут ведеться специфічний для аграріїв облік — розрахунки з оренди майна та земельних паїв (якщо є переплати), розрахунки за претензіями.

= Рахунок 64 «Розрахунки за податками та платежами».

- 641 «Розрахунки за податками» (аналітика ПДВ): дебетове сальдо (податковий кредит) також є дебіторською заборгованістю держави перед підприємством.

- 644 «Податковий кредит»: тимчасовий рахунок до моменту отримання зареєстрованої податкової накладної.

= Рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів».

- Використовується для коригування балансової вартості заборгованості на дату звітності.

Таблиця 2.10 - Типова кореспонденція рахунків з обліку дебіторської заборгованості на ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН»

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
1	Відвантажено готову продукцію (зерно) покупцю	361	701
2	Відображено податкове зобов'язання з ПДВ	701	641
3	Отримано оплату від покупця на банківський рахунок	311	361
4	Перераховано аванс постачальнику за добрива	371	311
5	Отримано добрива від постачальника (залік авансу)	631	371
6	Сформовано резерв сумнівних боргів	944	38
7	Списано безнадійну заборгованість за рахунок резерву	38	361

Джерело: узагальнено автором

Відображення господарських операцій в програмі «BAS АГРО» здійснюється шляхом введення документів, які автоматично формують бухгалтерські проводки (Таблиця 2.10).

Узагальнення інформації здійснюється в регістрах синтетичного обліку: Оборотно-сальдових відомостях (загальній та по рахунку), Картці рахунку, Аналізі субконто. Програмний комплекс дозволяє автоматично формувати фінансову звітність (зокрема, Баланс ф. №1) на основі залишків на рахунках обліку дебіторської заборгованості.

Таким чином, використання програми «BAS АГРО. Бухгалтерія» забезпечує високий рівень автоматизації обліку на ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН»,

дозволяє вести детальний аналітичний облік розрахунків та мінімізує помилки при складанні звітності.

2.3 Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості

Проведений у попередніх розділах аналіз фінансового стану та стану організації бухгалтерського обліку ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» виявив низку системних недоліків в управлінні дебіторською заборгованістю: високу волатильність показників, зростання строків погашення боргів та наявність випадків формального підходу до перевірки контрагентів.

В умовах воєнного стану та дефіциту обігових коштів у державному секторі, удосконалення обліку має відбуватися не шляхом простого ускладнення бухгалтерських проводок, а через впровадження комплексної системи ризик-орієнтованого контролю та цифровізації бізнес-процесів.

На основі дослідження сучасних практик та специфіки діяльності дослідного господарства, можливо виділити наступні методи удосконалення обліку дебіторської заборгованості:

- * впровадження диференційованої договірної політики (ризик-орієнтований підхід);
- * технічна модернізація облікової системи (BAS АГРО) та інтеграція з зовнішніми реєстрами;
- * поглиблення аналітичного обліку для управлінських цілей;
- * методологічні зміни в Обліковій політиці підприємства;
- * впровадження диференційованого підходу до укладання договорів (Risk-Based Approach)

На сьогоднішній день на Підприємстві часто застосовується уніфікований підхід до контрагентів: використовується типовий шаблон договору поставки незалежно від суми угоди чи статусу партнера.

Такий підхід є застарілим і небезпечним. Для державного підприємства ризик втрати 50 тисяч гривень і 1 мільйона гривень має зовсім різну вагу наслідків.

Пропонується відмовитися від принципу «єдиного шаблону» та впровадити Матрицю договірних ризиків.

Суть пропозиції полягає в сегментації контрагентів та угод за рівнем ризику, що визначає глибину перевірки, жорсткість умов договору та рівень прийняття рішення.

Ефект від впровадження: Цей підхід дозволить розвантажити юридичну службу від перевірки дрібних угод (продаж населенню) та зосередити максимальну увагу на мільйонних контрактах, де ризик несплати може призвести до неплатоспроможності самого держпідприємства.

2. Технічна модернізація та автоматизація контролю («Реальні кейси»)

Удосконалення обліку неможливе без використання сучасних ІТ-інструментів. Базуючись на функціоналі програми «BAS АГРО. Бухгалтерія», пропонується реалізувати наступні кейси автоматизації:

Кейс №1: Автоматичний «Стоп-відвантаження» (Кредитний ліміт)

Проблема: Менеджер або комірник може відпустити товар боржнику, не знаючи про наявність простроченої заборгованості за попередніми поставками.

Рішення: В налаштуваннях договору в програмі BAS активувати опцію «Контроль заборгованості».

- Встановити Ліміт суми боргу (наприклад, 200 000 гривень).
- Встановити Ліміт строку оплати (наприклад, 5 днів).
- Механізм дії: При спробі провести документ «Видаткова накладна», система автоматично перевіряє сальдо по контрагенту. Якщо ліміт перевищено хоча б на 1 гривню, програма блокує проведення документу і видає повідомлення: *«Відвантаження заборонено! Перевищено кредитний ліміт»*. Зняти блокування може тільки головний бухгалтер своїм паролем під особисту відповідальність.

Кейс №2: Інтеграція BAS з сервісом You Control (API)

Проблема: Ручне введення реквізитів контрагентів призводить до помилок (помилка в ЄДРПОУ чи ППН), що тягне за собою проблеми з реєстрацією податкових накладних.

Таблиця 2.11 - Пропонована матриця диференціації умов співпраці з дебіторами для ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН»

Критерії угоди	Низький ризик	Категорія В: «Середній ризик»	Категорія С: «Високий ризик» (Стратегічний)
Цільова аудиторія	Населення (продаж соломи, зерна); ФОП; Бюджетні установи;	Постійні клієнти (ТОВ, ФГ), з якими є історія співпраці та за якими згідно єдиного реєстру судових рішень не проводилися суди через не сплату контрагентам	Нові контрагенти, нерезиденти (експорт), великі трейдери, ФОП- "новачки".
Сума угоди (поріг)	до 50 000 гривень	від 50 000 гривень до 1 000 000 гривень	понад 1 000 000 гривень
Глибина перевірки (Compliance)	Перевірка статусу (діючий/припинений) та статусу платника ПДВ.	Повна перевірка через YouControl / Opendatabot (судові справи, податковий борг).	Глибокий Due Diligence: перевірка бенефіціарів, зв'язків (пов'язані особи), наявність активів.
Фінансові умови	100 % передоплата або оплата за фактом відвантаження.	Часткова передоплата (30 - 50 %) або відстрочка до 5 днів.	Тільки 100% передоплата або надання банківської гарантії / акредитиву.
Штрафні санкції в договорі	Стандартні: пеня у розмірі облікової ставки НБУ.	Посилені: пеня (подвійна ставка НБУ) + штраф 7% від суми боргу понад 10 днів.	Максимальні: штраф 20% + пеня + інфляційні втрати + 3% річних (ст. 625 ЦКУ).
Рівень погодження	Головний бухгалтер.	Головний бухгалтер + Юрисконсульт.	Директор + Гол. бухгалтер + Юрисконсульт + Служба безпеки (за наявності).

Джерело: узагальнено автором

Рішення: Придбання та налаштування модуля інтеграції «You Control» для BAS.

- Механізм дії: Бухгалтер вводить лише код ЄДРПОУ. Система автоматично підтягує з державних реєстрів: повну назву, юридичну адресу, ПІБ директора, систему оподаткування.
- Безпека: При створенні договору система автоматично перевіряє контрагента на «Ризикові фактори» (банкрутство, санкції РНБО, зв'язки з країною-агресором). Якщо фактор знайдено - картка контрагента маркується червоним кольором («Увага! Ризик!»).

3. Підвищення аналітичності обліку

Поточна система обліку на рахунку 361 часто дає лише «загальну температуру по палаті». Для прийняття управлінських рішень пропонується розширити аналітику:

1. Впровадження звіту «Старіння дебіторської заборгованості».

Налаштувати в програмі звіт, який групує борги не просто за контрагентами, а за строками виникнення:

- Поточна (непрострочена);
- Прострочена 1–30 днів (зона уваги менеджера);
- Прострочена 31–90 днів (зона уваги юриста — претензія);
- Прострочена > 90 днів (зона уваги директора — позов до суду).
- Така градація дозволить бачити реальну якість портфеля боргів, а не просто загальну суму.

2. Відокремлення сумнівних боргів.

Впровадити практику щоквартального перенесення сумнівної заборгованості з субрахунку 361 на окремий аналітичний рахунок або субрахунок 361.9 «Сумнівна заборгованість за продукцію». Це дозволить візуально відділити "живі" гроші від проблемних активів у Балансі.

4. Методологічні зміни в Обліковій політиці

Удосконалення вимагає закріплення нових підходів у головному нормативному документі підприємства — Наказі про облікову політику.

А) Зміна методики розрахунку Резерву сумнівних боргів (РСБ).

Зараз часто використовується метод «абсолютної суми», коли резерв створюється вже по факту виникнення проблем. Пропонується перейти до більш прогресивного методу — розрахунку на основі коефіцієнта сумнівності.

Суть пропозиції: Встановити коефіцієнти ризику для різних груп дебіторів (наприклад, для державних підприємств - 2%, для комерційних структур - 10%, для нових клієнтів - 20%). Це дозволить формувати резерв заздалегідь, дотримуючись принципу обачності, і не завищувати прибуток, який потім може виявитися "паперовим".

Б) Дисконтування довгострокової заборгованості.

Це вимога НП(С)БО 10, яка часто ігнорується.

Якщо Підприємство змушене реструктуризувати борг великого клієнта на строк більше 1 року (наприклад, через форс-мажор війни), таку заборгованість необхідно продисконтувати за ринковою ставкою відсотка. Різницю між номіналом і теперішньою вартістю слід віднести на фінансові витрати. Внесення чіткого алгоритму дисконтування в Наказ про облікову політику убезпечить підприємство від зауважень аудиторів.

Запропоновані заходи носять системний характер і охоплюють всі етапи роботи з дебіторською заборгованістю: від моменту укладання договору до моменту погашення або списання боргу.

Перехід на диференційовані договори дозволить юридично захистити великі активи державного підприємства. Інтеграція BAS з YouControl мінімізує ризик укладання угод з фіктивними фірмами («одноденками»), що є критично важливим для уникнення податкових ризиків та звинувачень у розтраті державних коштів. Впровадження автоматичного «Кредитного ліміту» створить надійний бар'єр проти несанкціонованого вивезення продукції боржникам.

Реалізація цих пропозицій не потребує значних капіталовкладень, оскільки базується на налаштуванні вже існуючого програмного забезпечення та оптимізації управлінських процедур, проте здатна суттєво підвищити рівень фінансової безпеки ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН».

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

3.1 Внутрішній контроль дебіторської заборгованості в державному підприємстві

Внутрішній контроль дебіторської заборгованості є інтегрованим процесом, що здійснюється керівництвом, бухгалтерською службою та іншими підрозділами ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» з метою забезпечення ефективності господарських операцій, достовірності фінансової звітності та дотримання законодавства. Для державного підприємства система внутрішнього контролю (СВК) набуває особливого значення, оскільки вона виступає гарантом збереження державного майна та цільового використання фінансових ресурсів.

Ефективна організація внутрішнього контролю на досліджуваному підприємстві базується на принципах безперервності, законності, відповідальності та документального підтвердження. Контрольні процедури охоплюють увесь життєвий цикл дебіторської заборгованості: від моменту укладання договору до повного погашення зобов'язань або їх обґрунтованого списання.

Система та етапи внутрішнього контролю

Організаційна модель контролю дебіторської заборгованості на ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» реалізується через три послідовні етапи: попередній (превентивний), поточний та наступний (ретроспективний) контроль.

1. Попередній (превентивний) контроль. Цей етап здійснюється до моменту вчинення господарської операції, тобто до відвантаження продукції чи перерахування авансу. Його метою є запобігання виникненню безнадійної заборгованості та порушень законодавства. Суб'єктами контролю на цьому етапі є керівник підприємства, головний бухгалтер та юрисконсульт. До основних процедур попереднього контролю належать:

- **Перевірка контрагента.** Аналіз ділової репутації та платоспроможності потенційного дебітора. Як було зазначено в попередніх розділах, для державного підприємства критично важливим є використання відкритих реєстрів (ЄДР, судовий реєстр) для виявлення ризикових факторів.

- **Контроль договірних умов.** Перевірка наявності у договорах чітких строків розрахунків, графіків платежів, механізмів забезпечення виконання зобов'язань (застава, гарантія) та штрафних санкцій за порушення платіжної дисципліни.

- **Лімітування.** Встановлення граничних сум відвантаження продукції без попередньої оплати (товарного кредиту) для різних категорій покупців.

2. **Поточний контроль.** Здійснюється безпосередньо в процесі виконання господарських операцій. Його мета — оперативне виявлення відхилень від планових показників та умов договорів. Суб'єктами контролю є працівники бухгалтерії та менеджери, відповідальні за збут. Процедури поточного контролю включають:

- **Моніторинг строків оплати.** Щоденний аналіз банківських виписок та співставлення надходжень із графіками платежів.

- **Контроль документообігу.** Перевірка повноти та правильності оформлення первинних документів (видаткових накладних, актів виконаних робіт, довіреностей), що є підставою для визнання дебіторської заборгованості. Відсутність оригіналу довіреності або підпису покупця на накладній робить заборгованість юридично нікчемною, що є неприпустимим для державного сектору.

- **Блокування відвантажень.** Оперативне припинення поставок контрагентам, які мають прострочену заборгованість, що реалізується через облікову систему (BAS АГРО).

3. **Наступний (ретроспективний) контроль.** Проводиться після завершення звітного періоду. Його ключовим елементом є інвентаризація, а також аналіз причин виникнення прострочених боргів та оцінка ефективності роботи з їх стягнення.

Організація та методика проведення інвентаризації

Інвентаризація дебіторської заборгованості є основною формою наступного контролю, яка забезпечує достовірність даних річної фінансової звітності. На ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» інвентаризація проводиться відповідно до вимог Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затвердженого Наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 року № 879 [32].

Процес інвентаризації розрахунків на Підприємстві є складним і багатоетапним. Нижче наведено детальний алгоритм його проведення.

Етап 1. Підготовчий. Інвентаризація проводиться перед складанням річної фінансової звітності (обов'язково) у період з 1 жовтня по 31 грудня, або в інших випадках (зміна матеріально відповідальних осіб, встановлення фактів розкрадань).

1. Керівник видає Наказ про проведення інвентаризації, яким затверджується склад робочої інвентаризаційної комісії. До складу комісії обов'язково входять: представник керівництва, головний бухгалтер та інші фахівці (економіст, юрист).

2. Бухгалтерія готує реєстри аналітичного обліку (оборотно-сальдові відомості по рахунках 36, 37, 63, 68) станом на дату інвентаризації.

Етап 2. Документальна перевірка (Звірка розрахунків). На відміну від інвентаризації запасів, інвентаризація дебіторської заборгованості не передбачає фізичного підрахунку, а полягає в документальному підтвердженні сум.

1. Підприємство-кредитор (ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН») зобов'язане надіслати всім своїм дебіторам виписки з аналітичних рахунків про їхню заборгованість — Акти звірки взаєморозрахунків.

2. У Акті звірки зазначаються: номер договору, дати і суми відвантажень та оплат, виведене сальдо на дату звірки.

3. Дебітори зобов'язані підтвердити суму заборгованості або заявити свої заперечення.

4. Важливий аспект: Згідно з Положенням № 879, якщо до кінця звітного періоду розбіжності не усунені або відповідь не отримана, інвентаризаційна комісія приймає рішення про відображення заборгованості в сумах, що впливають із

записів бухгалтерського обліку Підприємства. Однак, підприємство повинно мати докази відправлення актів (поштові квитанції, описи вкладення або електронні квитанції М.Е.Дос).

Етап 3. Аналіз та класифікація заборгованості. Інвентаризаційна комісія аналізує кожну суму заборгованості за такими критеріями:

- Термін виникнення: виділяється заборгованість, строк позовної давності якої (3 роки) минув.
- Якість боргу: заборгованість класифікується як поточна, сумнівна або безнадійна.
- Наявність забезпечення: перевіряється актуальність договорів застави або гарантій.

Для державного підприємства цей етап є критичним. Визнання боргу безнадійним без належних юридичних підстав (рішення суду про банкрутство боржника, витяг з реєстру про ліквідацію) може розцінюватися Державною аудиторською службою як нанесення збитків державі.

Етап 4. Оформлення результатів. Результати інвентаризації оформлюються Актом інвентаризації розрахунків з дебіторами і кредиторами (затверджена форма). До Акту додається Довідка про дебіторську і кредиторську заборгованість, щодо якої строк позовної давності минув. У довідці зазначаються: найменування і місцезнаходження дебіторів, суми боргу, дати і причини виникнення, а також (що важливо!) — вжиті заходи щодо її стягнення (номери претензій, позовних заяв).

Етап 5. Регулювання інвентаризаційних різниць. На підставі Протоколу засідання інвентаризаційної комісії, який затверджується керівником підприємства протягом 5 днів, бухгалтерія здійснює коригуючі проводки:

- Донарахування резерву сумнівних боргів (Дт 944 — Кт 38).
- Списання безнадійної заборгованості за рахунок резерву (Дт 38 - Кт 36) або на витрати (Дт 944 - Кт 36), з одночасним відображенням на позабалансовому рахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість».

Особливості контролю претензійно-позовної роботи

Невід'ємною складовою внутрішнього контролю на державному підприємстві є контроль за юридичним супроводом стягнення боргів. Бухгалтерська служба повинна тісно взаємодіяти з юридичним відділом. Контроль здійснюється за такими напрямками:

1. Своєчасність подання претензій. Перевіряється, чи була надіслана претензія боржнику одразу після порушення строків оплати.
2. Обґрунтованість позовів. Контролюється наявність повного пакету оригіналів первинних документів для передачі до суду.
3. Виконавче провадження. Контролюється хід виконання судових рішень. Якщо державний виконавець повертає виконавчий лист через відсутність майна у боржника, це є легітимною підставою для списання боргу в бухгалтерському обліку, і цей документ повинен зберігатися в бухгалтерії.

Проблеми існуючої системи контролю та шляхи їх вирішення

Аналіз практики контролю на ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» дозволяє виявити певні недоліки:

- Часто інвентаризація проводиться формально, шляхом автоматичного підписання актів без детального аналізу причин прострочення.
- Відсутній автоматизований контроль кредитних лімітів, що дозволяє відвантажувати продукцію боржникам.
- Низька ефективність роботи з актами звірки (низький відсоток повернення підписаних актів від контрагентів).

Для посилення внутрішнього контролю пропонується:

1. Впровадити щомісячну (а не щорічну) звірку розрахунків з ключовими дебіторами.
2. Автоматизувати процес розсилки актів звірки та нагадувань про оплату через електронну пошту та месенджери, інтегровані з обліковою системою.
3. Розробити та затвердити внутрішнє «Положення про роботу з дебіторською заборгованістю», де чітко прописати алгоритм дій менеджера, бухгалтера та юриста при виникненні прострочення понад 10, 30 та 90 днів.

Таблиця 3.1 - Кореспонденція рахунків за результатами інвентаризації дебіторської заборгованості

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	Формування та коригування резерву сумнівних боргів		
1.1	Нараховано (створено) резерв сумнівних боргів за результатами оцінки платоспроможності дебіторів	944	38
1.2	Коригування (зменшення) нарахованого резерву (якщо фінансовий стан боржника покращився або борг погашено)	38	719
2	Списання безнадійної дебіторської заборгованості		
2.1	Списано безнадійну заборгованість за рахунок створеного резерву (після закінчення строку позовної давності)	38	361, 371
2.2	Списано безнадійну заборгованість понад суму резерву (або якщо резерв не створювався)	944	361, 371
2.3	Відображено списану заборгованість на позабалансовому рахунку (для контролю можливості стягнення протягом 3 років)	071	—
3	Виправлення помилок, виявлених під час інвентаризації		
3.1	Донараховано заборгованість покупця (виявлено не проведено в обліку видаткову накладну минулого періоду)	361	701, 703
3.2	Відображено податкові зобов'язання з ПДВ за донарахованою реалізацією	701, 703	641
3.3	Сторнування зайво нарахованої заборгованості (виявлено помилково проведено накладну або дубль)	361	701
4	Взаємозалік заборгованостей		
4.1	Проведено залік зустрічних однорідних вимог (якщо дебітор одночасно є кредитором)	631	361

Джерело: узагальнено автором

Впровадження цих заходів дозволить трансформувати внутрішній контроль з формальної процедури в дієвий інструмент управління фінансовою стійкістю державного підприємства.

За результатами проведеної інвентаризації та на підставі затвердженого керівником Протоколу засідання інвентаризаційної комісії, бухгалтерія ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» здійснює регулювання виявлених різниць та уточнення оцінки заборгованості. Основні кореспонденції рахунків наведено в таблиці 3.1.

Як видно з даних таблиці, ключовим елементом відображення результатів інвентаризації для державного підприємства є робота з рахунком 38 «Резерв сумнівних боргів». Згідно з принципом обачності, підприємство зобов'язане визнавати витрати (Дт 944) у момент виявлення сумнівності боргу, а не чекати 3 роки до його списання. Особливу увагу слід звернути на операцію 2.3. Списання боргу з балансу (Кт 361) не означає прощення боргу дебітору. Державне підприємство зобов'язане обліковувати таку суму на позабалансовому рахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість» не менше трьох років з метою спостереження за можливістю її стягнення у разі зміни майнового стану боржника. Ігнорування цього правила є грубим порушенням фінансової дисципліни.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що система внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» є ключовим інструментом забезпечення фінансової безпеки та збереження державних активів. Організація контролю на підприємстві базується на поєднанні попередніх (перевірка договорів), поточних (моніторинг оплат) та наступних (інвентаризація) процедур.

Проведене дослідження показало, що хоча підприємство дотримується нормативних вимог щодо проведення щорічної інвентаризації, існуюча система контролю має певні недоліки, зокрема: переважання «реактивного» підходу (робота вже з простроченими боргами) над превентивним, а також недостатній рівень автоматизації контрольних процедур. Для підвищення ефективності контрольного середовища критично необхідним є: посилення взаємодії між бухгалтерською та юридичною службами на етапі претензійної роботи, запровадження регламенту щомісячних звірок з ключовими контрагентами та суворе дотримання вимог щодо відображення результатів інвентаризації в обліку, зокрема в частині формування резервів та контролю списаної заборгованості на позабалансових рахунках.

3.2 Методика зовнішнього контролю дебіторської заборгованості та документальне оформлення

Зовнішній контроль дебіторської заборгованості є ключовим інструментом незалежної оцінки достовірності фінансової звітності ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» (далі - Підприємство) та законності здійснюваних ним господарських операцій. Враховуючи статус державного підприємства, система зовнішнього контролю є дворівневою:

= Незалежний фінансовий аудит (здійснюється аудиторськими фірмами згідно з Законом України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність»).

= Державний фінансовий контроль (здійснюється Державною аудиторською службою України - ДАСУ).

Метою зовнішнього контролю є надання обґрунтованої впевненості у тому, що дебіторська заборгованість, відображена в Балансі (рядок 1125), існує реально, оцінена правильно та відповідає вимогам НП(С)БО 10.

Методика аудиту дебіторської заборгованості (Незалежний аудит)

Методика зовнішнього аудиту базується на Міжнародних стандартах аудиту (МСА). Процес контролю дебіторської заборгованості умовно поділяється на такі етапи:

Етап 1. Планування та оцінка ризиків. Зовнішній аудитор на початку перевірки оцінює систему внутрішнього контролю Підприємства.

Згідно з МСА 315, аудитор ідентифікує ризики суттєвого викривлення. Для ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» типовими ризиками, що перевіряються, є:

- Ризик відображення фіктивної реалізації (для завищення доходів та виконання фінплану).
- Ризик неповноти нарахування резерву сумнівних боргів (для завищення вартості активів).
- Ризик існування «прихованої» пов'язаності з контрагентами.

Етап 2. Процедури перевірки по суті.

Це основний етап, на якому аудитор застосовує конкретні методи збору аудиторських доказів.

- Зовнішнє підтвердження.

Згідно з МСА 505, це найбільш надійний метод контролю. Аудитор самостійно (або під своїм контролем) розсилає листи-запити основним дебіторам Підприємства з проханням підтвердити суму боргу безпосередньо на адресу аудитора.

- *Позитивне підтвердження:* Дебітор повинен відповісти в будь-якому випадку.
- *Негативне підтвердження:* Дебітор відповідає тільки якщо не згоден з сумою. Якщо дебітор не відповідає, аудитор застосовує альтернативні процедури (перевірка подальших оплат після дати балансу).

- Перевірка реальності операцій.
- Аудитор вибірково перевіряє ланцюжок документів «у зворотньому напрямку»: від запису в обліковій програмі (BAS АГРО) до первинного документа. Особлива увага приділяється наявності:

1. Договору з підписами та печатками.
2. Довіреності на отримання ТМЦ (для підтвердження повноважень особи, що забрала товар).
3. Товарно-транспортних накладних (ТТН). Для аграрних підприємств це критично: якщо є накладна на продаж зерна, але немає ТТН (доказу перевезення), податкові органи та аудитори можуть визнати операцію безтоварною (фіктивною).

- Перевірка оцінки.

Аудитор перевіряє правильність розрахунку Резерву сумнівних боргів. Для державного підприємства перевіряється, чи не списано борг як безнадійний без проведення належної претензійно-позовної роботи. Якщо борг списано без звернення до суду - це кваліфікується як нанесення збитків державі.

- Перевірка «Cut-off» (Відсічення періоду).

Контроль того, чи потрапили накладні, виписані в кінці року (наприклад, 30-31 грудня), у дохід саме цього року, а не наступного.

Специфіка державного фінансового контролю (ДАСУ)

Методика перевірки Державною аудиторською службою відрізняється від комерційного аудиту акцентом на законності та ефективності. Під час ревізії фінансово-господарської діяльності ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» інспектори ДАСУ застосовують такі специфічні методи:

1. Зустрічна звірка.

Це метод документального підтвердження, при якому інспектори йдуть до контрагента Підприємства і перевіряють, чи відображена операція у його обліку. Якщо на Підприємстві є запис про продаж насіння, а у контрагента (фермера) цей насіння не оприбутковане або використане не за призначенням - це ознака порушення.

2. Перевірка договірної дисципліни. Контролери перевіряють, чи не були ціни реалізації продукції занижені порівняно з ринковими (чи не продавало державне підприємство зерно «своїм» фірмам дешевше), що призводить до недоотримання доходів бюджетом.

3. Аналіз простроченої заборгованості. Виявляються факти пропуску строків позовної давності (3 роки). Якщо юрист підприємства забув подати позов і борг став безнадійним - ДАСУ фіксує це як збитки, що підлягають відшкодуванню винною посадовою особою.

Документальне оформлення результатів зовнішнього контролю

Результати зовнішнього контролю фіксуються в офіційних документах, які мають юридичну силу.

1. Робочі документи аудитора. У ході перевірки аудитор складає:

- *Реєстр запитів дебіторам* (кому відправлено листи та які відповіді отримано).
- *Розрахунок правильності нарахування резервів.*
- *Протоколи виявлених викривлень.*

2. Підсумкові документи незалежного аудиту:

- Аудиторський звіт. Це офіційний документ, у якому висловлюється думка аудитора.

- *Безумовно-позитивна думка:* Дебіторська заборгованість відображена достовірно.

- *Думка із застереженням:* Є помилки (наприклад, не нараховано резерв по одному великому боржнику), але вони не є глобальними.

- *Негативна думка:* Звітність суттєво викривлена.

3. Підсумкові документи державного контролю (ДАСУ):

- Акт ревізії фінансово-господарської діяльності. У ньому детально описуються виявлені порушення (наприклад: *«Встановлено факт безпідставного списання дебіторської заборгованості ТОВ "Х" у сумі 100 тис. грн, чим завдано матеріальної шкоди підприємству»*).

- Вимога про усунення порушень. Документ, що зобов'язує керівника Підприємства стягнути кошти з винних осіб або провести претензійну роботу.

Шляхи удосконалення взаємодії із зовнішніми контролерами

Для успішного проходження зовнішнього контролю та уникнення штрафних санкцій, ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» рекомендується:

1. Уніфікація досьє контрагента. Створити окрему папку (в паперовому або електронному вигляді) під кожен значний договір, де зберігатимуться: договір, специфікації, витяг з ЄДР про контрагента, всі накладні, ТТН та акти звірки. Це значно пришвидшує роботу аудитора та підвищує довіру до підприємства.

2. Превентивна звірка. Проводити повну звірку з дебіторами не в момент приходу аудиторів, а за місяць до початку аудиту, щоб мати час виправити розбіжності.

3. Електронний аудиторський слід. Забезпечити надання аудиторам доступу до бази «BAS АГРО» в режимі «тільки для читання» (Read-only), що дозволить їм самостійно формувати вибірки, зменшуючи навантаження на бухгалтерів підприємства.

Зовнішній контроль дебіторської заборгованості є необхідним елементом підтвердження прозорості діяльності державного підприємства. Методика контролю базується на поєднанні аналітичних процедур, зовнішніх підтверджень та перевірки первинних документів на предмет їх юридичної чинності. Результати

зовнішнього контролю оформлюються Аудиторським звітом (для підтвердження звітності) або Актом ревізії (для фіксації порушень).

Для ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» ключовими зонами ризику, на які звертають увагу зовнішні контролери, є: обґрунтованість цін реалізації, наявність ТТН як доказу реальності операцій та своєчасність позовної роботи щодо стягнення боргів. Належне документальне оформлення цих ділянок є гарантією відсутності фінансових санкцій з боку контролюючих органів.

3.3 Напрями вдосконалення контролю дебіторської заборгованості

Узагальнення результатів аналізу фінансового стану та оцінки сучасного стану систем обліку і контролю ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» свідчить про необхідність докорінної трансформації підходів до контролю дебіторської заборгованості. В умовах воєнного стану, розриву логістичних ланцюгів та дефіциту ліквідності, пасивне очікування оплати від покупців є неприпустимим для державного підприємства.

Удосконалення системи контролю пропонується реалізувати за двома стратегічними векторами:

1. Інституціоналізація внутрішнього контролю (створення чітких регламентів, органів контролю та системи мотивації персоналу).
2. Інтенсифікація претензійно-позовної роботи (перехід від епізодичних позовів до системного юридичного тиску на боржників).

I. Удосконалення системи внутрішнього контролю

Внутрішній контроль не повинен обмежуватися лише інвентаризацією раз на рік. Він має стати щоденним бізнес-процесом.

Для цього пропонується впровадити наступні організаційні заходи:

1. Розробка та затвердження «Положення про кредитну політику та контроль дебіторської заборгованості». На даний момент робота з дебіторами регламентується лише загальними нормами облікової політики.

Необхідно розробити окремий внутрішній стандарт підприємства, який чітко визначить:

- Матрицю відповідальності: хто конкретно (менеджер, бухгалтер, юрист) відповідає за борг на кожному етапі його "старіння".
- Кредитні ліміти: методику розрахунку граничної суми боргу для одного контрагента (наприклад, не більше 10 % від власного капіталу підприємства).
- Стоп-лісти: перелік умов, за яких співпраця з контрагентом блокується автоматично (наявність судових позовів, негативна кредитна історія).

2. Створення Кредитного комітету (Робочої групи).

Для державного підприємства одноосібне прийняття рішень щодо надання відстрочки платежу на великі суми містить корупційні ризики. Пропонується створити постійно діючий колегіальний орган - Кредитний комітет, до складу якого увійдуть: Директор, Головний бухгалтер, Юрисконсульт та Начальник відділу збуту.

Функції комітету:

- Затвердження укладання договорів на суму понад визначений поріг (наприклад, 500 тис. гривень).
- Розгляд питань про реструктуризацію боргів (зміну графіків платежів).
- Прийняття рішень про доцільність подання судового позову або списання безнадійної заборгованості (щоб уникнути звинувачень у бездіяльності з боку аудиторів).

3. Впровадження системи мотивації персоналу (KPI). На сьогоднішній день менеджери зі збуту часто мотивовані лише на обсяг відвантаженої продукції (валовий дохід), а не на реальне надходження грошей. Це призводить до відвантаження зерна сумнівним фірмам заради виконання плану. *Напрямок удосконалення:* Змінити систему преміювання. Бонус менеджера має виплачуватися не за фактом підписання накладної, а за фактом надходження коштів на рахунок. *Формула ефективності:* Ввести штрафні коефіцієнти для відповідальних осіб за кожний день прострочення оплати від їхніх клієнтів. Це

змусить менеджерів особисто контролювати платіжну дисципліну своїх контрагентів.

4. Автоматизація нагадувань (Soft Collection). Внутрішній контроль має бути проактивним. Пропонується налаштувати в обліковій системі (BAS АГРО) модуль автоматичної розсилки повідомлень контрагентам:

- За 3 дні до дати оплати: «Нагадуємо, що згідно з Договором №... термін оплати спливає...».
- У день оплати: «Чекаємо на платіж сьогодні».
- *На 1-й день прострочення:* «Ваш борг прострочено. Почалося нарахування пені». Такий підхід дисциплінує контрагентів та знімає навантаження з бухгалтерів, які не повинні пам'ятати про кожен платіж.

II. Удосконалення претензійно-позовної роботи

Претензійно-позовна робота на державному підприємстві - це не право, а обов'язок. Будь-яке зволікання зі стягненням боргу трактується контролюючими органами (Державна аудиторська служба України) як нанесення збитків державі.

Пропонується запровадити Регламент претензійно-позовної роботи, який передбачає чіткий алгоритм дій залежно від терміну прострочення (Time line):

Етап 1. Досудове врегулювання (1–30 днів прострочення). Це етап переговорів та претензій. Його мета — отримати кошти без суду, зекономивши на судовому зборі та послугах адвокатів.

- Телефонні переговори та листування. Усі домовленості мають фіксуватися письмово (електронна пошта, месенджери), щоб слугувати доказами в суді.
- Офіційна претензія. Якщо переговори не дали результату протягом 10 днів, юридичний відділ зобов'язаний направити офіційну Претензію рекомендованим листом з описом вкладення.
- *Новела:* У претензії обов'язково попереджати боржника про нарахування не лише основного боргу, а й штрафних санкцій, які часто перевищують сам борг.

Етап 2. Підготовка до судового стягнення (31–60 днів прострочення). Якщо претензія проігнорована, запускається механізм примусового стягнення. Напрямом удосконалення тут є повна монетизація боргу. Згідно зі ст. 625 Цивільного кодексу України, державне підприємство зобов'язане стягувати:

1. Основну суму боргу.
2. Пеню (зазвичай подвійна облікова ставка НБУ).
3. 3% річних від простроченої суми.
4. Інфляційні втрати (коригування боргу на індекс інфляції).

Приклад ефективності: В умовах інфляції, стягнення інфляційних втрат дозволяє компенсувати знецінення грошей за час невиплати. Бухгалтерія повинна надати юристу детальний розрахунок цих сум. Часто сама лише загроза нарахування цих величезних сум спонукає боржника розрахуватися добровільно.

Етап 3. Судовий процес (Господарський суд). Для підвищення ефективності на цьому етапі пропонується:

- Використовувати механізм наказного провадження (для безспірних боргів). Це спрощена процедура, яка займає менше часу і не вимагає виклику сторін.
- Подавати разом із позовом заяву про забезпечення позову — накладення арешту на рахунки або майно боржника ще до рішення суду. Це унеможливорює виведення активів недобросовісним контрагентом.

Етап 4. Виконавче провадження (Post-trial). Отримання рішення суду не гарантує отримання грошей. Найбільшою проблемою є бездіяльність державної виконавчої служби.

Напрямок удосконалення: Активна співпраця з приватними виконавцями. Законодавство України дозволяє юридичним особам звертатися до приватних виконавців для стягнення боргів. Практика показує, що приватні виконавці працюють значно швидше та ефективніше (швидше знаходять рахунки, арештовують майно), оскільки їхня винагорода напряму залежить від стягнутої суми. Для ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» укладання договорів з ефективними приватними виконавцями є шляхом до реального повернення коштів.

III. Запровадження інституту медіації

Як альтернативний та сучасний напрям удосконалення, пропонується використання медіації (позасудового врегулювання спорів за участі незалежного посередника). З прийняттям Закону України «Про медіацію», цей інструмент став доступним і для держсектору.

Переваги:

- Швидкість (тижні замість місяців судової тяганини).
- Конфіденційність (відсутність публічного розголосу про проблеми з контрагентами).
- Збереження ділових стосунків (суд зазвичай ставить крапку на співпраці, медіація дозволяє знайти компроміс).

Удосконалення контролю дебіторської заборгованості на ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» вимагає переходу від хаотичного реагування на проблеми до системного управління ризиками. Ключовими елементами нової системи мають стати:

1. Організаційне закріплення процедур у «Положенні про кредитну політику»;
 2. Колегіальне прийняття рішень через Кредитний комітет для мінімізації корупційних ризиків;
 3. Жорстка та автоматизована претензійна робота з обов'язковим нарахуванням усіх фінансових санкцій (пеня, 3% річних, інфляційні);
 4. Залучення приватних виконавців для фактичного стягнення боргів.
- Реалізація запропонованих заходів дозволить підвищити платіжну дисципліну контрагентів, прискорити оборотність коштів та забезпечити фінансову стабільність державного підприємства в кризових умовах.

ВИСНОВКИ

У результаті проведених досліджень при підготовці та написанні кваліфікаційної роботи, нами були зроблені наступні висновки:

1. Дебіторська заборгованість - це складна економічна категорія, яка являє собою сукупність майнових вимог підприємства до юридичних та фізичних осіб, що виникли внаслідок реалізації товарів, робіт, послуг або перерахування авансів. Вона є формою відволікання оборотного капіталу з господарського обороту, а управління нею вимагає балансу між необхідністю розширення збуту (через надання товарних кредитів) та ризиком втрати ліквідності.

2. На сучасному етапі класифікація дебіторської заборгованості потребує розширення критеріїв для цілей управлінського обліку. Окрім стандартного поділу на довгострокову та поточну, критично важливим є розподіл за рівнем ризику (надійні, сумнівні, безнадійні борги) та строками прострочення («старіння» рахунків). Це дозволяє формувати адекватну кредитну політику та своєчасно створювати резерви сумнівних боргів, що забезпечує достовірність фінансової звітності.

3. Об'єктом дослідження виступило Державне підприємство «Дослідне господарство Інституту сільського господарства Північного Сходу Національної академії аграрних наук України» (ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН»). Це багатoproфільне аграрне підприємство, основним видом діяльності якого є вирощування зернових та технічних культур. Підприємство функціонує в умовах повної господарської самостійності, але з урахуванням специфіки державної форми власності.

Аналіз основних економічних показників діяльності підприємства за 2022–2024 роки свідчить про розширення масштабів діяльності. Валюта балансу зросла на 4,65% і становить 100 239 тис. грн. Чистий дохід від реалізації продукції збільшився на 49,77%, що дозволило отримати у 2024 році чистий прибуток у розмірі 853 тис. грн. Підприємство характеризується високою фінансовою

автономією (частка власного капіталу - 89%) та достатнім рівнем поточної ліквідності (2,27).

4. Разом з тим, виявлено негативні тенденції у сфері розрахунків. Протягом досліджуваного періоду поточна кредиторська заборгованість зросла майже в 4 рази (+276%), що свідчить про дефіцит обігових коштів. Динаміка дебіторської заборгованості є нестабільною: після спаду у 2023 році, у 2024 році вона знову зросла на 285%. Це вказує на відсутність системної політики управління боргами та підвищує ризики касових розривів.

5. Організація бухгалтерського обліку на підприємстві здійснюється з використанням ліцензійного програмного комплексу «BAS АГРО. Бухгалтерія». Система забезпечує належний рівень автоматизації обробки первинних документів (ТТН, видаткових накладних) та ведення аналітичного обліку на рахунках 36 «Розрахунки з покупцями» та 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Проте, існуюча аналітика не дає повної інформації про якість портфеля дебіторської заборгованості для прийняття управлінських рішень.

6. Система внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на підприємстві потребує вдосконалення. Наразі вона має переважно «реактивний» характер - основна увага приділяється вже простроченим боргам та щорічній інвентаризації. Виявлено недоліки у превентивному контролі: застосування уніфікованих договорів без врахування ризику контрагента та відсутність автоматизованого контролю кредитних лімітів при відвантаженні продукції.

7. З метою удосконалення обліку запропоновано впровадити диференційовану договірну політику (Risk-Based Approach), яка передбачає сегментацію контрагентів на групи ризику з різними умовами співпраці (від повної передоплати до відстрочки платежу). Також рекомендовано технічну інтеграцію облікової системи BAS із сервісом відкритих даних YouControl для автоматичної перевірки ділової репутації та судової історії дебіторів перед укладанням угод.

8. Для підвищення ефективності управління розрахунками в середовищі «BAS АГРО» запропоновано налаштувати механізм «Стоп-відвантаження», який автоматично блокує проведення видаткових накладних при перевищенні

контрагентом встановленого кредитного ліміту або наявності простроченого боргу. Це дозволить уникнути нарощування безнадійної заборгованості через помилки персоналу.

9. У сфері організації контролю обґрунтовано необхідність створення колегіального органу - Кредитного комітету, до складу якого увійдуть директор, головний бухгалтер та юрист. Це забезпечить прозорість прийняття рішень щодо надання товарних кредитів та списання безнадійних боргів, що є критично важливим для державного підприємства з антикорупційної точки зору.

10. Для посилення платіжної дисципліни контрагентів розроблено рекомендації щодо активізації претензійно-позовної роботи. Запропоновано затвердити регламент, який передбачає обов'язкове нарахування штрафних санкцій, інфляційних втрат та 3% річних у разі прострочення оплати (згідно зі ст. 625 ЦКУ), а також залучення приватних виконавців для фактичного стягнення боргів після рішення суду.

Запропоновані заходи дозволять трансформувати систему обліку і контролю ДП «ДГ ІСГ Північного Сходу НААН» у дієвий механізм забезпечення фінансової безпеки, сприятимуть прискоренню оборотності коштів та мінімізації втрат від знецінення активів в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко А. М. Розвиток аудиторської діяльності в Україні: вітчизняний досвід та світові тенденції. *Стратегічні пріоритети розвитку бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування в умовах глобалізації*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 19 листопада 2024 р.). Суми : СНАУ, 2024. С. 88–91.
2. Адаменко А. М. Теоретико-практичні аспекти обліку і контролю дебіторської заборгованості підприємства. *Стратегічні пріоритети розвитку бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування в умовах глобалізації*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 18 листопада 2025 р.). Суми : СНАУ, 2025. С. 19–21.
3. Бардаш С. В., Осадча Т. С. Внутрішній контроль дебіторської заборгованості: організація та методика. *Економіка АПК*. 2021. № 4. С. 18–25.
4. Бондар М. І. Облік розрахунків з підзвітними особами: проблемні аспекти та шляхи вдосконалення. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2020. № 6. С. 25–32.
5. Бudyко О. В. Обліково-аналітичне забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємства. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 32. URL: <https://economyandsociety.in.ua>(дата звернення 15.10.2025).
6. Гаєвська Н. І. Удосконалення обліку дебіторської заборгованості в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Економіка. 2022. Вип. 1. С. 45–50.
7. Гоголь Т. А. Облікова політика державного підприємства як інструмент фінансового контролю. *Фінанси України*. 2020. № 3. С. 115–122.
8. Гордієнко М.І. Огляд змін податкового законодавства України в період дії військового стану. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. 2023. №1 (113) січень/ «Young Scientist». № 1 (113). January. 2023. 158-162 р.р. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-1-113-31>(дата звернення 05.11.2025).
9. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. Верховна Рада Україна. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.(дата звернення 01.11.2025).

10. Гуренко Т. О. Аудит дебіторської заборгованості: методика та організація. *Облік і фінанси*. 2022. № 2. С. 88–94.
11. Дрозд І. К., Шевчук В. О. Державний фінансовий контроль : навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2020. 250 с.
12. Жук В. М. Концептуальні засади обліку сільськогосподарської діяльності: теорія і практика : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2019. 340 с.
13. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: наказ Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 року №291 (у редакції наказу №1732-24 від 13 грудня 2024 року). Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>(дата звернення 12.10.2025).
14. Канцуров О. В. Цифровізація бухгалтерського обліку: нові виклики та можливості. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2023. № 1. С. 10–18.
15. Кузнєцова С. А. Контроль договірної дисципліни на підприємстві. *Право і суспільство*. 2022. № 4. С. 42–48.
16. Кучеркова С. О. Організація претензійно-позовної роботи на підприємстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 5. С. 85–89.
17. Легенчук С. Ф. Бухгалтерський інжиніринг: теорія і практика : монографія. Житомир : ЖДТУ, 2020. 420 с.
18. Макаренко І. О., Плиса В. Й. Аутсорсинг юридичних послуг в системі управління підприємством. *Бізнес Інформ*. 2021. № 9. С. 90–96.
19. Маренич Т. Г. Дисконтування довгострокової заборгованості: методика та відображення в обліку. *Бухгалтерія: бюджет*. 2022. № 12. С. 52–58.
20. Мельничук Б. В. Електронний документообіг в системі бухгалтерського обліку: переваги та ризики. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 2. С. 58–64.
21. Мокієнко Т. В. Особливості обліку дебіторської заборгованості в умовах воєнного стану. *Ефективна економіка*. 2024. № 3.

22. Нормативно-правове забезпечення бухгалтерського обліку в підприємницькій сфері. URL: <https://mof.gov.ua/uk/nacionalni-polozhennja1>(дата звернення 30.11.2025).

23. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» : наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237 (у редакції наказу №1020-20 від 03.11 2020 року). Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>.(дата звернення 12.10.2025).

24. Олійник Я. В. Управління дебіторською заборгованістю в системі фінансового менеджменту. *Фінанси, облік, банки*. 2022. № 1. С. 80–89.

25. Онищенко В. О., Бережна Л. В. Бухгалтерський облік : навч. посіб. Полтава : ПУЕТ, 2021. 450 с.

26. Остапенко Л. О. Фінансовий облік активів підприємства. Київ : ЦУЛ, 2020. 380 с.

27. Остап'юк Н. А. Списання безнадійної заборгованості під час війни: податкові та облікові наслідки. *Вісник податкової служби України*. 2023. № 8. С. 18–25.

28. Плиса В. Й. Методика формування резерву сумнівних боргів: проблеми та перспективи. *Вісник Львівського університету*. Серія економічна. 2022. Вип. 60. С. 142–148.

29. Податковий Кодекс України: Закон України від 02 грудня 2010 року №2755-VI (у редакції Закону №005p710-25 від 26 листопада 2025 року – про визнання конституційними окремих положень). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>(дата звернення 01.12.2025).

30. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України №996-XIV від 16 липня 1999 року (у редакції Закону №3257-IX від 03 вересня 2024 року). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>(дата звернення 01.10.2025).

31. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21 грудня 2017 року №2258-VIII (у редакції Закону №3720-IX від 20 червня

2024 року). Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text> (дата звернення 01.11.2025).

32. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: наказ Міністерства фінансів України від 02 вересня 2014 року №879 (у редакції наказу №0779-22 від 29.07.2022 року). Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text> (дата звернення 21.11.2025).

33. Склярук І. П. Внутрішній аудит розрахункових операцій. *Аудитор України*. 2021. № 5. С. 30–35.

34. Скрипник С. В. Проблемні питання обліку дебіторської заборгованості. *Інфраструктура ринку*. 2022. Вип. 65. С. 112–117.

35. Слободяник О. В. Перевірка контрагентів як елемент системи внутрішнього контролю. *Економіка та держава*. 2023. № 4. С. 93–97.

36. Томчук О. В. Фінансова безпека державних підприємств аграрного сектору. *Економіка АПК*. 2022. № 7. С. 110–116.

37. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. (дата звернення 11.11.2025).

38. Baah G. Accounts Receivable Management and Financial Performance. *Journal of Finance and Accounting*. 2022. Vol. 10. № 4. P. 15–22. (дата звернення 21.11.2025).

39. Ivankov V. M. Expert investigation of illegal actions with receivables of a budget institution. *Innovative Economy*. 2023. №. 3. P. 120–128. (дата звернення 25.11.2025).

40. IFRS: International Financial Reporting Standards. Issue Brief 29 October URL: <https://rpc.cfainstitute.org/en/policy/positions/international-finance-reporting-stds> (дата звернення 01.12.2025).

41. Global tax guide to doing business in Ukraine. 2022. P. 13-15. URL: <https://www.dentons.com/en/services-and-solutions/global-tax-guide-to-doing-business-in/Ukraine> (дата звернення 01.12.2025).

42. Handbook of international quality control, auditing, review, other assurance, and related services pronouncements. Edition 2015. International Federation of Accountants. Volume 1. 1146 p. URL: <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IAASB-2018-HB-Vol-1.pdf>. (дата звернення 01.12.2025).

ДОДАТКИ